

Ritva Näykki

JÄLKIHUOLLOSTA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN

Nuorten tuen polut sosiaalityöntekijöiden laatimissa
asiakasdokumenteissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Ritva Näykki: Jälkihuollosta itsenäiseen elämään. Nuorten tuen polut sosiaalityöntekijöiden laatimissa asiakasdokumenteissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Ohjaajat: Kirsi Günther ja Jenni-Mari Räsänen
Huhtikuu 2020

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa ja miten jälkihuolto on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityön asiakasdokumenttien kertomana. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa nuoren saamasta tuesta erään kunnan jälkihuollon palveluissa. Tarkoituksena oli myös löytää uusia näkökulmia ja mahdollisia työmenetelmiä nuoren auttamiseen ja tukemiseen.

Tämä pro gradu -tutkielma on laadullinen tutkimus, jossa aineistoa on tarkasteltu institutionaalisen ja ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman kautta. Tutkimusaineisto muodostuu kymmenen nuoren jälkihuoltoasiakkaan sosiaalityöntekijän kirjoittamista asiakasdokumenteista jälkihuollon palveluissa. Nuoret ovat iältään 18-21-vuotiaita ja heillä on lastensuojelulain (417/2007) 75 §:n mukainen jälkihuolto-oikeus. Tutkimusaineisto on kerätty joulukuussa 2019 ja aineisto sisältää 281 asiakirjakopiosivua, joista 28 on asiakassuunnitelmaa, 91 päätöstä ja 470 asiakaskertomuskirjausta. Tutkimusaineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkielman tulosten mukaan nuorten haastavimpia itsenäistymisen alueita olivat taloudellinen tilanne ja asumisen haasteet. Nuoren pärjäämisen taustalla näyttäisi vaikuttavan nuoren aikaisemmat kokemukset ennen sijaishuoltoon tuloa, sijaishuollon muoto sekä sen katkoksellisuus ja pysyvyys. Tulosten mukaan suurimmalla osalla nuorista itsenäistymisen valmiudet ovat vielä puutteelliset, eikä nuori ole löytänyt paikkaansa yhteiskunnassa. Tuloksista myös ilmeni vahvasti nuorten terveydelliset haasteet, jotka heijastuivat nuoren eri elämän osa-alueisiin heikentävästi.

Tulokset osoittavat, että nuorten tuen tarpeet jakautuvat kolmeen polkuun. Ensimmäiseen polkuun lukeutuvat nuoret, joiden tarpeisiin jälkihuollon tuki on pääosin vastannut ja luonut nuorille erilaisia selviytymisen polkuja. Toiseen polkuun lukeutuvat nuoret, joiden tukeminen jälkihuollon resursseilla ei ole riittävä tai nuori ei ole sitoutunut ottamaan tukea vastaan. Kolmanteen polkuun lukeutuvat nuoret ovat kaikkein heikommassa asemassa olevia nuoria. Nuorella on taustallaan useita sijaishuoltopaikkoja. Nuoren polku on hyvin katkonainen ja pirstaleinen, joka heijastaa nuoren itsenäistymiseen heikentävästi. Tulokset osoittavat vahvasti, että perhehoidossa olevat nuoret näyttäisivät selviytyneen tässä vaiheessa parhaiten.

Tutkimus lisäsi tietoa ja antoi uudenlaista näkökulmaa jälkihuollon tuesta ja siitä, miten jälkihuollon tuki on vastannut nuoren tarpeisiin. Tuloksista voidaan päätellä, että nuoren tuen tarve on ilmeinen ja tulos on yhteiskunnallisesti merkittävä nuoren syrjäytymisriskin kannalta. Aihe on ajankohtainen, sillä nuoren jälkihuolto-oikeus on noussut 25 ikävuoteen asti 1.1.2020 lähtien. Lakiuudistus merkitsee sitä, etteivät jälkihuollon asiakkaat tule vähenemään, sillä nuoret ovat pidempään jälkihuollon asiakkaina. Tämä on tärkeä asia huomioida ja vaatii mahdollisesti enemmän resursseja jälkihuollon palveluihin jatkossa.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, dokumentointi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Ritva Näykki: From aftercare to independent life. The paths of support for young clients written in client documents by social workers.

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

Supervisors: Kirsi Günther and Jenni-Mari Räsänen

April 2020

The aim of this study was to review what type of support has been given for young people in aftercare services and how has the aftercare responded to the young person's needs. This case is based on social services' client documents. The aim of this study was to produce information of what type of support does aftercare services give for young people in a certain city. Focus was also in finding new perspectives and possibly new ways of helping and supporting the young people in aftercare services.

This Master's thesis is a qualitative study in which the material has been studied from both institutional and professional point of view. The research material is gathered from ten (10) young clients' documents that have been written by their social worker in aftercare services. These young people were between age 18 to 21 and they have the rights for aftercare based on child welfare act 75 § (417/2007). The material of this research has been gathered in December 2019 and consists of 281 pages, of which 28 are client plans, 91 are written decisions and 470 are client notes. This study material has been analyzed with data-driven content analysis.

The results of this study shows that biggest challenges in getting independent are financial status and challenges in residency. Experiences before coming into foster care, the form of foster care service and its consistency seem to have effects on the young people's coping skills. Study shows that most of the young people are lacking in skills of coping independently and they haven't found their place in society yet. It also shows that these young people have health issues that affects different aspects of their lives in a bad way.

Study shows that needs for young people are divided into three paths. First path is for the ones whose needs were met in the aftercare services and aftercare services had provided them with different coping skills. Second path consists of young people that didn't get the services they needed or didn't have the ability to receive it. Third path is for the most unfortunate young people. They have the background of multiple foster care places. Their paths are very discontinuous and shattered, which weakens their skills of getting independent. Study shows strongly that the ones who have been in family care have the best skills.

This study increases knowledge and gives a new perspective about need for aftercare and how the aftercare services have met the needs of young people. It can be concluded that it is obvious that these young people need help and the result is substantial in preventing exclusion. This subject is relevant because the right for aftercare has been extended up to age 25 starting from January 1st in 2020. The reform of the law means that the amount of clients in aftercare system will not be reduced, for the clients will stay in the system longer. This is an important thing to notice and possibly requires more resources for aftercare services in the future

Keywords: Child protection, substitute care, aftercare, documentation

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 JOHDANTO.....	5
2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSTA JÄLKIHUOLTOON.....	8
2.1 Lastensuojelun sijaishuolto	8
2.2 Jälkihuolto lastensuojelulaissa.....	10
3 JÄLKIHUOLTO JA SEN TOTEUTTAMINEN.....	12
3.1 Nuoren tukeminen jälkihuollossa	12
3.2 Jälkihuollon tuki.....	15
4 DOKUMENTOINTI LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLOSSA.....	21
4.1 Yleistä sosiaalityön dokumentoinnista	21
4.2 Jälkihuollon asiakasdokumentit	22
4.3 Transformaation ja vallan merkitys dokumentoinnille	24
5 TUTKIMUSASETELMA	26
5.1 Tutkimustehtävä ja kysymykset	26
5.2 Tutkimusaineisto ja sen analyysi	27
5.3 Tutkimuksen eettisyys.....	29
6 KESKEISIMMÄT TULOKSET NUORTEN TUEN POLUISTA	31
6.1 Taloudellinen tilanne ja asumisen tukeminen	32
6.2 Koulutus ja työelämä.....	39
6.3 Sosiaali- ja terveystalvelut	41
6.4 Läheisverkoston tuki	43
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	45
8 POHDINTA.....	54
LÄHTEET	57

1 JOHDANTO

Tutkielmani aihe liittyy nuoren jälkihuoltoon sijaishuollon jälkeen. Kiinnostukseni aiheeseen on lähtenyt käytännön työstä. Olen työskennellyt erityisohjaajana lastensuojelun eri tehtävissä nuorten parissa useamman vuoden ajan. Työskentelyni pääpaino on ollut sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvien nuorten kanssa heidän täyttäessään 18 vuotta aina 21 -vuotiaaksi asti. Olen tehnyt aiheesta kandidaatin tutkielman, jossa tarkastelin sijaishuollossa olevan nuoren sekä sieltä pois lähteneen nuoren itsenäistymistä edistäviä ja sitä uhkaavia tekijöitä jälkihuollossa. Kandidaatintutkielmani toi esiin, että sijaishuollosta siirtyvän nuoren itsenäistymisprosessi on usein kesken, eikä hän ole löytänyt vielä paikkaansa yhteiskunnassa. Tutkimustuloksista jäi vahva vaikutelma siitä, ettei jälkihuolto-oikeusaika 21 -vuotiaaksi asti ole riittävä tai ainakin sen pitäisi olla yksilökohtainen ja nuoren siirtymävaihe voisi olla asteittainen. Aihe on edelleen kiinnostava ja tässä tutkielmassa olen jatkanut aiheen tutkimista. Nuori määritellään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3 §:n mukaan 18-24-vuotiaaksi henkilöksi. Käyttäessäni lapsi sanaa, viittaa silloin lastensuojelulakiin. Puhuessani nuoresta, käytän sitä lain hengen mukaisesti.

Olen valinnut pro gradu -tutkielmani aiheeksi tarkastella, *mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa ja miten jälkihuollon tuki näyttäisi vastanneen nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityöntekijän laatimissa asiakasdokumenteissa*. Etsin tutkimuskysymyksiini vastauksia sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista asiakaskertomuksista, päätöksistä ja asiakassuunnitelmista. Olen saanut aineiston käyttööni joulukuussa 2019, minkä takia tutkielmassani keskityn nuoriin, jotka ovat iältään 18-21-vuotiaita ja heillä on lastensuojelulain (417/2007) 75 §:n mukainen jälkihuolto-oikeus. Tutkielmani on laadullinen tutkimus. Aineistoa analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tarkastelen aineistoa institutionaalisen ja ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman kautta.

Siirtymävaihe sijaishuollosta itsenäiseen elämään on nuorelle kriittinen vaihe, johon liittyy samanaikaisesti monen haasteen vastaanottamista. Siirtyminen sijaishuollosta merkitsee nuorelle paitsi sijaishuollosta poistumista, myös sieltä irtaantumista ja

samalla integroitumista uuteen ja erilaiseen sosiaaliseen ympäristöön. Lähtökohtaisesti jälkihuoltoon siirtyvällä nuorella ei ole vielä riittäviä valmiuksia asumaan itsenäisesti. (Jahnukainen 2004, 323; Stein 2008, 41; Harkko ym. 2016, 130.)

Aihe on ajankohtainen, sillä nuoren jälkihuolto-oikeus on noussut 25 ikävuoteen asti 1.1.2020 lähtien. Lakiuudistus merkitsee sitä, etteivät jälkihuollon asiakkaat tule vähenemään, sillä nuoret ovat pidempään jälkihuollon palveluiden piirissä. Tämä vaatinee jatkossa mahdollisesti enemmän resursseja. Vuonna 2017 jälkihuollon asiakkaina olevia lapsia ja nuoria oli yhteensä 7894. Tilastojen mukaan 18–20-vuotiaiden määrä oli kasvanut vuodesta 2016 alkaen 1,5 prosentilla. Lastensuojeluasiakkaissa myös nuorten määrä oli kasvanut ja eniten sijoitettuna oli 15-vuotiaita. Vuonna 2017 sijoitettuna oli 55 884 lasta tai nuorta. Raportin mukaan vuosittain noin 1 500 sijoitettua nuorta saavuttaa täysi-ikäisyyden ja jää jälkihuollon piiriin. Raportista ilmenee myös, ettei kunnan järjestämistä jälkihuollon palveluista ole tarkempaa tilastotietoa ja jälkihuollon palvelut nähdään hyvin pirstaleisina. (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä 2019, 9, 11.) Tutkielmassani kiinnitän tutkimuksellisen katseeni nuoren saamaan tukeen jälkihuollon palveluissa ja tuen mahdollisiin hyötyihin.

Kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren elämää on tutkittu paljon. Muun muassa Laura Kestilä, Reija Paananen ja kumppanit (2012) ovat kiinnittäneet huomiota kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren sijoituksen riskitekijöihin. Sijoitetun nuoren taustalla näyttäisi olevan vahvasti yksilöön ja ympäristöön liittyviä epävakaita olosuhteita. Kirjoittajien (mt.) mukaan nuoren sijoituksen taustalla näkyy vanhempien kouluttamattomuus, äidin mielenterveysongelmat, äidin yksinhuoltajuus ja taloudelliset ongelmat. (Kestilä, Paananen ym. 34–52.) Laura Kestilä, Antti Väisänen, Reija Paananen, Tarja Heino ja Mika Gissler (2012) ovat jatkaneet kodin ulkopuolelle sijoitetun sijaishuollosta siirtyvän nuoren elämän tarkastelua nuorena aikuisena. Tämä tutkimus osoittaa, että kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat hyvin haavoittuva ryhmä. Heillä on usein sijaishuollon jälkeen muun muassa sosioemotionaalisia, käyttäytymisen ja mielenterveyden häiriöitä, erityisiä haasteita ja vaikeuksia kouluttautumisessaan sekä myöhemmin työelämään sijoittumisessa. Lisäksi nuoren

kohdalla on usein nähtävissä myös ylisukupolvinen huono-osaisuuden riski. (Kestilä, Väisänen ym. 2012, 599–620.)

Aihe on myös yhteiskunnallisesti erittäin merkittävä nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta. Aihetta on tarkasteltu myös tästä näkökulmasta. Muun muassa Jaakko Harkko ja kumppanit (2016, 61–63) kysyvät ”onko osa nuorista syrjäytymässä pysyvästi”? Tämän tutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetulla nuorella on usein toimeentulovaikeuksia ja työllistyminen on huomattavasti vaikeampaa kuin muilla saman ikäisillä. Myös Tuija Erosen (2013, 79) tutkimus vahvistaa sitä, että kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren elämään liittyy eriarvoisuutta koulutukseen, terveyteen ja työelämään osallistumisen suhteen. Muun muassa näihin asioihin on kiinnitetty huomiota ja näitä ongelmia halutaan ennaltaehkäistä ja poistaa uudistuneen lainsäädännön nojalla (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019).

Tutkielmani etenee siten, että johdannon jälkeen luvuissa kaksi, kolme ja neljä esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Teoriaosuuden jälkeen viidennessä luvussa esittelen tutkimusasetelman, aineiston ja sen analyysitavan sekä tutkimuksen eettisyyden. Luvussa kuusi tuon esiin keskeisimmät tutkimustulokset. Seitsemännessä luvussa esittelen tutkimuksesta tekemäni johtopäätökset. Päätän tutkielmani pohtimalla tutkimuksen tuottamia tuloksia ja mahdollisia uusia työmenetelmiä nuoren auttamiseen ja tukemiseen jälkihuollon palveluissa. Lopuksi pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita, joita tämä tutkimus voisi mahdollisesti tukea.

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSTA JÄLKIHUOLTOON

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelulain (417/2007) 40 §:n mukaan lapsi on otettava huostaan ja sijoitettava kodin ulkopuolelle, jos lapsen huolenpidossa havaitaan vakavia puutteita tai kodin olosuhteissa esiintyy lapsen terveyttä tai kehitystä toistuvasti vaarantavia tekijöitä. Lisäksi lapsi on otettava huostaan, jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa omaa kehitystään tai terveyttään esimerkiksi käyttämällä päihteitä. Sijaishuolto on osa palvelujärjestelmäämme, jossa toteutetaan julkisen vallan tekemää interventiota lapsen elämän tukemiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen siirtyessä sijaishuoltoon, siirtyy samalla monia vanhempien vastuussa olevia tehtäviä sijaishuollon hoidettavaksi. Sijaishuollon tavoitteena on edistää lapsen yhteydenpitoa läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää lapsen perusturvallisuutta ja sosiaalisia suhteita. Sijaishuollon tulee taata lapsen fyysinen ja psyykkinen turvallisuus sekä tarjota lapsen tarpeiden mukainen kasvuympäristö ja -olosuhteet. Lasta ohjataan rajoihin, sääntöihin ja sopimukseen sekä näiden noudattamiseen, minkä avulla hän oppii luomaan ja rajaamaan omaa toimintaansa. Sijaishuollossa lasta ohjataan ottamaan vastuuta omasta arjestaan sekä kasvamaan vastuulliseksi aikuiseksi yhteiskuntaan. (Saastamoinen 2010, 2–3; Enroos 2016, 224; Pukkio & Hoikkala 2016, 8.)

Lastensuojelun sijoituksella tarkoitetaan lastensuojelulain (417/2007) 49 §:n mukaan lapsen kiireellistä sijoitusta kodin ulkopuolelle, jos lapsen huolenpidossa, kasvatuksessa ja hoidossa esiintyy vakavia puutteita. Sijaishuoltoon lapsi voi tulla huostaanoton tai avohuollon sijoituksen kautta. Avohuollon sijoitus on tarkoitettu lyhytaikaiseksi ja sen pääpaino on lapsen tuen tarpeen arvioinnissa ja kuntoutuksessa. Avohuollon sijoitusta käytetään lastensuojelun tukitoimenpiteenä, ellei lapsen etu vaadi huostaanottoa. Lapsen sijoitus voidaan toteuttaa avohuollon tukitoimenpiteenä joko yksin tai yhdessä vanhempiensa kanssa. Lastensuojelulain mukaan lapselle tulee järjestää jälkihuoltoa myös avohuollon sijoituksen jälkeen, jos lapsi on ollut avohuollon sijoituksessa yksin ja sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta.

Avohuollon sijoitus ei täytä huostaanoton kriteereitä ja se toteutetaan yhdessä vanhempien kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007; Lastensuojelun käsikirja 2019.)

Lapsen sijaishuollon muodon valinnassa on huomioitava lapsen etu ja hänen ikätasonsa mukaiset yksilölliset tarpeensa (Saastamoinen 2010, 7). Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle sukulaissijoitukseen, perhehoitoon, perhekotiin, laitoshuoltoon tai muuhun soveltuvaan sijaishuoltopaikkaan, jossa lapsen tarpeet on huomioitu. Sukulaissijoituksella tarkoitetaan lapsen sijoittamista sijaishuoltoon hänen sukulaisensa luokse. (Lastensuojelulaki 417/2007, 32 §; Rätty 2019, 483.) Perhehoidolla sen sijaan tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvun ja muun huolenpidon järjestämistä yksityiskodissa ympärivuorokautisesti. Perhehoidon tavoitteena on tarjota lapsen tarpeiden mukainen sijaishuolto, joka antaa sijaishuollossa olevalle lapselle turvallisen kodinomaisen hoidon ja huolenpidon. Yksi sijaishuollon muoto on ammatillinen perhekoti (Perhehoitolaki 263/2015, 4 §), joka tarjoaa kodinomaisen hoidon ja huolenpidon lisäksi ammatillisista osaamista. Perhehoidolla ja ammatillisella perhekodilla nähdäänkin paljon yhtäläisyyttä. (Perhehoitolaki 263/2015; Enroos 2016, 224.)

Lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää laitospäiväyksikössä (Lastensuojelulaki 417/2007, 57 §). Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen hoitoa ja kasvatusta voidaan toteuttaa ympärivuorokautisesti lastensuojeluyksikössä, lastenkodissa, nuorisokodissa tai koulukodissa tai muissa näihin rinnastettavissa lastensuojelulaitoksissa. Tutkimuksessani tarkoitan laitoshuollolla lastensuojeluyksikköä tai perhekotia ja jatkossa viittaa lastensuojeluyksiköllä edellä mainittuihin sijaishuollon muotoihin. Muita mahdollisia lapsen sijaishuoltopaikkoja ovat vanhemman tai muun huoltajan koti, mikä on mahdollista vain väliaikaisesti. Huostaanotto päättyy viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta, ellei sitä ole aiemmin purettu. (Lastensuojelulaki 417/2007; Saastamoinen 2010, 7–12; Enroos 2016, 224–226.)

Lapselle on järjestettävä tarvittaessa lastensuojelulain (417/2007) 40 §:n mukainen sijaishuolto huostaanoton päättymisen jälkeen. Lapsen sijoittaminen voi siis tapahtua jälkihuoltona. Sijaishuollon järjestämistä voidaan toteuttaa lastensuojelulain (417/2007) 49 §:n mukaisesti lapsen kohdalla kotiutumisen tai nuoren itsenäisen asumisharjoittelun yhteydessä. Aina sijaishuollon tuki tai muu tuki ei ole riittävää,

minkä takia lapsi tarvitsee usein vielä jälkihuollon tukea. Sijaishuolto ja jälkihuolto pitäisikin nähdä enemmän yhtenäisenä ja toisiinsa kietoutuneina prosesseina nuoren asiakaspolussa. (Saastamoinen 2010, 2–3; Pukkio & Hoikkala 2016, 8.) Lastensuojelun jälkihuolto on sijaishuollon jälkeistä tukea, jolla pyritään tukemaan sijaishuollossa ollutta lasta, hänen vanhempiaan ja muita lapsen hoitoon ja kasvatukseen osallistuneita henkilöitä. Jälkihuollon tuella pyritään turvaamaan sijaishuollon kantavuutta, nuoren kotiutumista ja itsenäistymistä sijaishuollon jälkeen. (Pukkio & Hoikkala 2016, 8.)

2.2 Jälkihuolto lastensuojelulaissa

Suomessa lastensuojelun jälkihuolto on osa lakisääteistä lastensuojeluprosessia. Jälkihuolto-oikeuden nuori voi saada sijaishuollon päätyttyä. Myös avohuollon sijoitus kestätyään yli puoli vuotta antaa nuorelle jälkihuolto-oikeuden. Kunnalla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa siinä laajuudessa kuin nuori sitä tarvitsee. Jälkihuolto on luonteeltaan subjektiivista, johon nuorella on oikeus täyttäessään edellä mainitut kriteerit. Jälkihuoltoa ei voida myöskään rajoittaa tai jättää toteuttamatta määrärahaperustein. (Lastensuojelulaki 417/2007; Araneva 2018, 338; Rätty 2019, 709, 712.)

Jälkihuollon sisältö on määritelty lastensuojelulain (417/2007) 76 §:n mukaan yleisluonteisesti. Lastensuojelulain (417/2007) 30 §:n mukaan jälkihuolto on suunnitelmallista toimintaa ja sosiaalitoimella on velvollisuus laatia nuorelle jälkihuollon asiakassuunnitelma. (Ks. tarkemmin luku 4.2) Suunnitelman laatiminen on hyvä aloittaa jo sijaishuollon aikana. Hyvissä ajoin aloitettu jälkihuollon suunnittelu luo nuorelle turvallisuutta ja myönteistä kuvaa tulevaisuuden suunnitteluun. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16–18; Araneva 2018, 339–340; Rätty 2019, 712.)

Tapio Rätty (2019, 712) sekä Maritta Törrönen ja Teemu Vauhkonen (2012, 47–48) pitävät tärkeänä, että jälkihuoltosuunnitelma räätälöidään sen mukaisesti, mikä parhaiten vastaa nuoren tarpeisiin ja toiveisiin. Näitä tarpeita ja toiveita ei pidä yleistää muihin, sillä jokaisella nuorella on omat taustansa ja lähtökohtansa. Saana Pukkio ja Susanna Hoikkala (2016, 11, 17–18) näkevät tärkeänä huomioida nuoren erilaiset

elämäntilanteet, koska tuen tarve voi vaihdella suurestikin. Tämän vuoksi jälkihuolto voi merkitä yhdelle nuorelle hyvin intensiivistä ja pitkäkestoista tukea useilla elämän osa-alueilla. Sen sijaan toiselle nuorelle tuki voi olla riittävää, kun hän saa palveluohjausta ja neuvontaa. Hyvin suunniteltu ja toteutettu jälkihuollon suunnitelma voi toimia ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä ja ehkäistä esimerkiksi nuoren syrjäytymistä. Onnistunut suunnitelma edellyttääkin erityisesti nuoren osallistamista suunnitelman laatimiseen ja sitoutumista suunnitelman toteutukseen. (Pukkio & Hoikkala 2016,11, 17–18.)

3 JÄLKIHUOLTO JA SEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Nuoren tukeminen jälkihuollossa

Jälkihuolto on lastensuojelun viimeinen vaihe ja sitä toteutetaan kunnan sosiaalitoimessa (Bardy 2013, 106). Jälkihuolto on sosiaalityöntekijän ohjaamaa suunnitelmallista sosiaalityötä, joka sisältää nuoren tukemista, ohjausta ja säännöllistä seurantaa. Jälkihuollon keskeinen periaate on auttaa nuoren kotiutumista ja hänen itsenäistymistään sijaishuollon jälkeen. Jälkihuolto ei ole nuoren holhoamista, vaan tukemista ja rinnalla kulkemista. Jälkihuollon tehtävä on tarjota nuorelle ensinnäkin kokonaisvaltaista tukea sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen jälkeen. Toiseksi jälkihuollolla pyritään turvaamaan aikaisemman lastensuojelun tuen kantavuutta ja tukemaan nuorta kotiin paluussa tai itsenäiseen elämään siirtymisessä. (Araneva 2018, 338.)

Markku Jahnukainen (2004, 323) ja Mirjam Araneva (2018, 338–339) näkevät jälkihuollon jopa tärkeimpänä osana lastensuojelun auttamisprosessia. Jälkihuolto on osa lastensuojelun ketjua ja se tärkeä jatkumo vuosia kestäneelle työlle. Jos tuki jää kesken tai nuori ei saa asiaankuuluvaa tukea sijaishuollon jälkeen, vuosien työ saattaa valua hukkaan. Aina ei ole kysymys resursseista, vaan ihmisistä ja toimintatavoista. Vaikka nuorella on subjektiivinen oikeus jälkihuoltoon, hänellä ei ole velvollisuutta ottaa sitä vastaan. Aina nuori ei ole valmis ottamaan tukea vastaan, mikä asettaa jälkihuoltotyölle omat haasteensa. Jälkihuollossa tulee olla riittävät valmiudet eri haasteiden vastaanottamiseen ja mahdollisuudet tarjota nuorelle yksilökohtaista ja kokonaisvaltaista tukea. (Jahnukainen 2004, 323; Araneva 2018, 338–339.)

Nuorelle siirtyminen sijaishuollosta itsenäiseen elämään on merkittävä ja kriittinen elämänvaihe, johon liittyy samanaikaisesti monen haasteen kohtaamista. Sijaishuollon päättyminen merkitsee nuorelle paitsi sijaishuollosta poistumista, myös sieltä irtaantumista ja samalla integroitumista uuteen ja erilaiseen sosiaaliseen tilaan. (Jahnukainen 2004, 323; Stein 2008, 41; Enroos ym. 2017, 306.) Nuorella ei ole välttämättä perhettä tai muuta lähiverkostoa sekä turvallisia ja vakaita ihmissuhteita, minkä vuoksi jälkihuolto voi olla ainoa nuoren saama tuki. Nuoren kohdalla on

huolehdittava erityisesti siitä, ettei häntä saa jättää yksin sijaishuollon jälkeen. Viranomaisen tärkeä tehtävä on arvioida ja toimillaan vahvistaa nuoren pärjäämistä henkisesti sekä tarjota nuoren selviytymisen tueksi konkreettista tukea. (Jahnukainen 2004, 323; Stein 2006, 276; Reinikainen 2009, 98; Pukkio & Hoikkala 2016, 19; Törrönen & Munn-Giddings 2018, 148; Rätty 2019, 712.)

Jahnukainen (2004, 323) näkee jälkihuollon toimintana, jolla voidaan vaikuttaa nuoren sijoituksen jälkeiseen elämään ja sijoittumiseen yhteiskunnassa. Jälkihuollon tehtävä on ensinnäkin turvata lastensuojelussa tehdyn työn jatkuvuutta pitkäjänteisesti ja toiseksi varmistaa, ettei nuori jää yhteiskunnan tuen varaan. Araneva (2018) puolestaan korostaa arviointia nuoren tarvitsemasta tuesta. Nuoren saama tuki tulisi olla oikeanlaista ja hänen elämäntilanteeseensa sopivaa. Lisäksi työskentelyssä on kiinnitettävä huomiota eri toimenpidevaihtoehtojen soveltuvuuteen eli kuka palvelun tuottaa, onko palvelua saatavilla ja onko sitä saatavilla nuoren tarpeisiin nähden riittävästi. (Araneva 2018, 338–339.) Laaksonen (2004) taas painottaa enemmän laatua eikä niinkään sitä, kuka palvelun tuottaa. Palvelun laadun pitäisi jokaisella palveluntuottajalla olla samanlaista ja palvelun tulisi huomioida nuoren erilaiset tarpeet yksilökohtaisesti ja kokonaisvaltaisesti. (Laaksonen 2004, 256.)

Mike Steinin (2008) ja Tuija Erosen (2013) mukaan nuoren polut sijaishuollosta itsenäiseen elämään voivat vaihdella siitäkin huolimatta, että nuori on saanut tukea. Heidän mukaansa sijaishuollosta siirtyvän nuoren itsenäistymisen polut jakautuvat kolmeen polkuun. Ensimmäinen polku on nuoren, jonka tarpeisiin sijaishuolto on pääosin vastannut ja luonut huostaanotetulle erilaisia reittejä selviytymiseen. Toinen polku on nuoren, jonka kohdalla sijaishuollon resurssit tai palvelut eivät ole lisänneet terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Tällä polulla nuori kokee usein itsensä ”selviytyjänä” aivan kuin hän olisi tehnyt asioita enemmän omasta puolestaan. Kolmas polku on nuoren ”uhrin”, jonka elämäntilanne on kaikista epäedullisin. Nuoren taustalla on ollut usein vahingoittavat perheolosuhteet ennen sijoitusta, eikä näitä vaurioita ole pystytty korjaamaan sijaishuollon aikana. Nuoren polut voivat siis vaihdella ja hänen kanssaan työskentely voi vaatia joskus pidemmän ajan. Aina nuoren siirtyminen itsenäistymiseen ei onnistu ja tukea olisi pitänyt ehkä saada enemmän. (Stein 2006, 276; Stein 2008, 42–43; Eronen 2013, 77–78.)

Nuoren jälkihuoltotyö on luonteeltaan psykososiaalista tukea. Tämä tarkoittaa käytännössä työskentelytapaa, jolla pyritään saamaan aikaan muutosta nuoren haastavaan elämäntilanteeseen. Nuorelle tuki voi merkitä ensinnäkin henkistä tukea, rinnalla kulkemista ja läsnäoloa. Toiseksi tuki voi merkitä palvelua, ohjausta, konkreettista apua ja tukea sosiaalipalveluiden ja -etuuksien hakemisessa. Tuki voi olla myös tukea nuoren omasta itsestään huolehtimisesta sekä asumisesta ja elämiseen liittyvistä asioista. (Levamo 2007, 70; Grönfors 2012, 205; Pukkio & Hoikkala 2016, 18–19.) Työskentely on hyvin monisyistä. Se on pitkäkestoista muutokseen pyrkivää työtä, joka sisältää asioiden jäsentelyä, hahmottelua ja suunnittelua. Sijaishuollon jälkeen nuori on hyvin haavoittuvassa asemassa, minkä takia työntekijältä vaaditaan ammatillista herkkyyttä, hienovaraisuutta, kykyä empatiaan ja kuunteluun. (Grönfors 2012, 203–205; Kari ym. 2013, 184–190.)

Outi Karin ja kumppaneiden (2013, 184–189) mukaan psykososiaalinen tuki on kokonaisvaltaista tukea, jolla pyritään nuoren ajattelumaailman muuttamiseen ja voimavarojen aktivoimiseen sekä vahvuuksien löytämiseen. Granfeltin (1993, 210–211) määritelmän mukaan psykososiaalinen työ voidaan jakaa ehkäisevään ja korjaavaan työhön. Jälkihuollossa ehkäisevä työ sisältää erityisesti nuoren neuvontaa, ohjausta ja valistusta. Korjaava työ sen sijaan painottuu enemmän nuoren haastavimpien elämäntilanteiden selvittämiseen ja työ tapahtuu usein eri yhteistyötahojen kanssa. Riitta Granfelt (1993, 210) näkee jälkihuollon sosiaalityöntekijän tehtävän hyvin ristiriitaiseksi, sillä sosiaalityöntekijä voi joutua työssään yhtä aikaa toisaalta tukemaan nuorta ja toisinaan rajoittamaan päätöksellään esimerkiksi jonkin tuen myöntämistä. Lisäksi psykososiaalinen työ etenee nuoren tarpeista käsin, ja nuori ei ole aina valmis ottamaan jälkihuollon tukea vastaan. (Granfelt 1993, 210–211; Lastensuojelun käsikirja 2019.) Seuraavassa kuvaan jälkihuollon tuottamia palveluja, joiden toteuttaminen sisältää myös paljon psykososiaalista työtettä.

3.2 Jälkihuollon tuki

Jälkihuollon tavoitteena on tukea nuoren kotiutumista sijaishuollon jälkeen. Tämä toteutetaan jälkihuollossa eri muodoin ja tuki voi olla nuorelle henkistä tukea, neuvontaa, ohjausta tai erilaisia palveluita. (Tasala 2019, 25.) Yksi keskeisin ja tärkeä tuki nuorelle on *taloudellinen tuki ja asumisen järjestäminen*. Nämä ovat lastensuojelulain (417/2007) 76 a §:n mukaisia palveluja, joihin nuorella on lainmukainen oikeus (Räty 2019, 712). Lisäksi nuoren toimeentulo tulee olla riittävä, nuorella tulee olla asunto ja asunto-olosuhteet kunnossa. Jos toimeentulo tai asunto-olosuhteet ovat jostain syystä puutteellisia ja ne ovat nuoren kuntoutumisen esteenä, kunnan on viipymättä korjattava näissä esiintyvät puutteet. (Lastensuojelulaki 417/2007, 76 a §.)

Taloudellisen tuen ja asumisen päätöksentekijää eivät sido voimassa olevat toimeentulonormit, vaan nuoren avun tarve tulee arvioida yksilöllisesti. Käytännössä päätöksentekijä voi arvioida nuoren taloudellisen tilanteen ja tukea nuorta siinä laajuudessa kuin se on tarpeen. Toimeentulotukea myönnetään usein nuoren koulunkäyntiin, ammatin hankintaan ja työelämään liittyviin asioihin. Toimeentulotukea myönnetään välttämättömien menojen lisäksi myös asumiseen, koulutukseen ja muihin nuoren itsenäistymiseen tarvittaviin menoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007; Pukkio & Hoikkala 2016, 22–23.)

Toimeentulon lisäksi nuoren taloudellista tukea voivat olla hänelle kertyneet itsenäistymisvarat sijaishuollon aikana. Itsenäistymisvarojen kerryttäminen on yksi osa jälkihuoltoa ja ne on tarkoitettu nuoren itsenäistymisen tukemiseen, palveluihin ja hankintoihin sijaishuollon päätyttyä. Jos nuorelle ei ole kertynyt itsenäistymisvaroja, sosiaalitoimi tarvittaessa tukee ja osallistuu nuoren asumisen, koulutuksen sekä muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin. Kunnan sosiaalitoimella on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta ja maksaminen voi tapahtua vähitellen tai kertaluonteisesti jälkihuollon aikana. Itsenäistymisvarat voidaan maksaa nuorelle, kun hän täyttää 18 vuotta, mutta viimeistään kun nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007; Lindqvist 2016, 57–59; Räty 2019, 724–729.)

Törrösen ja Vauhkosen (2012, 57) mukaan yksi nuoren haastavimmista kipukohdista on juuri raha-asioiden hoitaminen. Usein heikko taloudellinen tilanne rajoittaa nuoren vapaa-ajan harrastuksia ja muita osallistumisen mahdollisuuksia. Tämä puolestaan vaikuttaa nuoren sosiaaliseen ja henkiseen hyvinvointiin sekä tulevaisuuden suunnitelmiin heikentävästi. Nuorella ei ole välttämättä kykyä ja taitoa hoitaa taloudellista tilannettaan. Nuorella voi olla vaikeuksia hoitaa vuokra- ja muita talouteen liittyviä maksuja. Usein taloudellisiin vaikeuksiin liitetään myös asumiseen liittyvät ongelmat. (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 100–101, 57, 64.) Myös Reinikainen (2009, 108–110) on tutkinut sijaishuollosta siirtyvän nuoren selviytymistä taloudellisesti sijaishuollon jälkeen. Tämän tutkimuksen mukaan sijaishuollosta siirtyvän nuoren taloudellinen tilanne näyttää huolestuttavalta ja tilanne kuvattiin taloudellisena ahdinkona. Lisäksi heikko taloudellinen tilanne osoittautui nuorelle totutuksi ja hyväksytyksi tilanteeksi, minkä takia tiukka taloudellinen tilanne ei enää vaikuttanut kuormittavan nuoren elämää. (Reinikainen 2009, 108–110.) Lisäksi Harkon ja kumppaneiden (2016, 63) tutkimus vahvistaa sitä, että sijaishuollosta siirtyvän nuoren tulot ovat usein alhaisemmat kuin muilla hänen ikätovereillaan.

Taloudellisen tuen lisäksi toinen merkittävä tuen muoto on nuoren asumisen tukeminen (Räty 2019, 712). Kunnan velvollisuus on järjestää nuorelle asunto ja asunto-olosuhteiden tulee olla kunnossa. Nuoren asuminen voidaan järjestää eri tavoin. Asumismuodon valinnassa otetaan huomioon nuoren ikä, tuen tarve ja jälkihuoltoa edeltävä sijaishuoltopaikka. Jos nuori on ollut sijoitettuna sijaisperheeseen, hänellä on mahdollisuus jatkaa asumistaan sijaisperheessä vielä 18 ikävuoden jälkeen. Jos nuori on ollut sijoitettuna lastensuojeluyksikköön, on usein yksikön yhteyteen varattu tukiasunto tai -yksikkö, missä nuori voi harjoitella itsenäistä asumista. Tuki on tässä tapauksessa ohjausta ja neuvontaa arjen asioissa. Nuori voi myös itsenäisesti muuttaa asumaan vuokra-asuntoon, johon hänelle järjestetään tarvittaessa yksilöllinen ja riittävä tuki. Täysi-ikäinen nuori voi päättää omasta asumisestaan ja hän voi muuttaa myös biologisten vanhempiensa tai vanhemman luokse asumaan. (Lastensuojelulaki 417/2007; Pukkio & Hoikkala 2016, 16–17, 21–22.)

Osa nuorista tarvitsee vahvempaa tukea itsenäiseen asumiseen. Jälkihuollon tuettu asuminen on tarkoitettu nuorelle, joka tarvitsee säännöllistä huolenpitoa, toimintakyvyn

aktivointia, kuntoutusta ja ylläpitoa asumisen tueksi. Asumisen tuen lisäksi tuki sisältää harjoittelua päivittäisten toimintojen suorittamiseen sekä ohjausta kodin ulkopuolisten palveluiden käyttämiseen ja mielekkään tekemisen löytämiseen vapaa-ajalle. Kuntouttamisen lisäksi nuorta ohjataan opiskeluun tai työelämään. (Pukkio & Hoikkala 2016, 21–22.)

Jälkihuollon toinen tärkeä tuki on nuorten *koulutukseen ja työelämään* liittyvä tuen muoto. Nuorten koulutus on yhteiskunnallisesti erittäin merkittävä asia, sillä koulutuksen kautta nuoren nähdään kiinnittyvän yhteiskuntaan. Jälkihuolto tarjoaa nuorelle tukea, ohjausta ja valmennusta koulutukseen ja työelämään. Jälkihuollon päämääränä on saattaa nuori itsenäiseen elämään ja omillaan toimeentulevaksi yhteiskunnan jäseneksi. Kun nuori on huostaanotettu, hänen elämänsä on puututtu vahvasti. Yhteiskunnalla on muun muassa tästä syystä velvollisuus tukea ja valmentaa nuorta koulutukseen ja työelämään. Sijaishuollon jälkeen nuorella ei ole välttämättä ympärillään sellaista verkostoa, jolla olisi voimavaroja tukea nuorta koulutukseen tai työelämään. (Laaksonen 2004, 263.) Usein sijoitetun nuoren kohdalla onkin niin, ettei hänen vanhemmillaan ole kapasiteettia tukea nuorta samoin kuin muilla nuorten vanhemmilla. Usein on myös niin, että nuoren biologiset vanhemmat ovat yksinhuoltajaitejä, vähävaraisia ja heikommin koulutettuja kuin yleisesti heidän ikätoveriensä vanhemmat. (Franzen & Vinnerljung 2006, 254.)

Vanhempien ohella yhteiskunnalla on tässä tärkeä vastuu, sillä eri tutkimuksissa (esimerkiksi Reinikainen 2009; Törrönen ja Vauhkonen 2012; Enroos ym. 2017) on tuotu esiin nuoren sijaishuollon jälkeistä aikaa. Näissä tutkimuksissa on noussut esiin nuorten oma näkemys siitä, etteivät he ole olleet vielä valmiita itsenäistymään, ja heidän taitonsa ovat olleet vielä puutteellisia sijaishuollon päättyessä. Nämä tutkimukset nostavat esiin huolen siitä, miten nuoret ovat sijaishuollon jälkeen kokeneet yksinäisyyttä, epävarmuutta menneisyydestä ja tulevaisuudesta sekä huolta omasta selviytymisestään. (Reinikainen 2009, 93; Törrönen ja Vauhkonen 2012, 93–94; Enroos ym. 2017; 303–304.) Vaikka sijaishuollossa olevien ja sieltä siirtyvien nuorten koulunkäynnin eroja on pyritty tasaamaan eri toimenpiteiden, ohjeistusten ja linjausten avulla, eroja muuhun väestöön verrattuna on edelleen olemassa. (Eronen 2013, 80; Kataja ym. 2014, 38–39.)

Sijaishuollossa olevien ja sieltä siirtyvien nuorten koulunkäynnin haasteita ja työelämään sijoittumista on tutkittu paljon. Muun muassa Kestilä ja kumppanit (2012) sekä Harkko ja kumppanit (2016) ovat tutkineet näitä aiheita. Tutkimuksista nousee esiin nuoren koulunkäynnin haasteet, heikko koulumenestys, tarkkaavaisuushäiriöt sekä oppimisen, lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet. Nuoren vaikeutena on ylläpitää opiskelumotivaatiota, minkä takia opinnot saattavat valmistua myöhemmin kuin muilla hänen ikäisillään. Sijoitetun nuoren opiskelu ei ole välttämättä jatko-opintoihin tähtäävää ja nuoren opiskelu saattaa jäädä jopa peruskoulun suorittamisen tasolle. Nuoren opiskelupaikka on yleisimmin toisen asteen opinnoissa, ei niinkään lukiossa tai ammattikorkeakoulussa. (Kestilä & kumppanit 2012, 600–601; Harkko & kumppanit 2016, 74–75.)

Harkon ja kumppaneiden (2016, 68) mukaan myös nuoruuden aikaiset kokemukset, kehitysmahdollisuudet ja tulevaisuuden uhkatekijät saattavat vaikuttaa nuoren lähitulevaisuuden tavoitteisiin sekä koulutus- ja työelämään heikentävästi. Myös sijaishuollosta siirtyvien tyttöjen ja poikien koulumenestyksessä on nähty eroja. Steinin (2008) sekä Vinnerljugin ja kumppaneiden (2015) mukaan sijaishuollosta siirtyvien poikien koulumenestys on huonompaa kuin tyttöjen. Heidän mukaansa heikko koulumenestys on nuorelle riskitekijä joutua myöhäisemmässä vaiheessa erilaisiin ongelmiin. (Stein 2008, 38; Vinnerljug & kumppanit 2015, 15.)

Usein nuoren eteenpäin pääsemiseksi sijaishuollon jälkeen tarvitaan myös muita *sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja*. Muun muassa Mary Collins (2001, 271) näkee sijaishuollosta siirtyvän nuoren siirtymävaiheen haasteellisena, sillä sijaishuollosta poistuvalla nuorella on usein puutteita itsenäistymiseen liittyvissä taidoissa ja hänellä on erilaisia terveydellisiä ongelmia. Myös Jari Sinkkonen (2012, 269–270) muistuttaa siitä, kuinka nuori on joutunut kokemaan pitkän huostaanotto-prosessin ennen sijaishuoltoon tuloa. Hänen mukaansa sijoitettava nuori on jo nuoruusiässä oleva nuori, joka on joutunut olemaan valitettavan usein jo pidempään rikkoutuneissa ihmissuhteissa, traumaattisissa ja vaurioitavissa olosuhteissa ennen sijaishuoltoon tuloa. Nämä vauriot saattavat olla hyvin monimuotoisia ja ne saattavat ilmetä myöhemmin neurologisina, somaattisina ja psyykkisinä sairauksina. Yleisempiä oireita ovat muun muassa masentuneisuus, itsetunto-ongelmat, itsetuhoisuus, käytöshäiriöt,

oppimisvaikeudet, levottomuus ja impulsiivisuus. Kaiken kaikkiaan sijoitetun terveydentila on muuta väestöä heikompi. (Sinkkonen 2012, 269–270.)

Sinkkonen (2012, 270) mukaan sijoitettavalla nuorella on paljon monimuotoisia mielenterveysongelmia, joista osa on hyvin haastavia. Sinkkonen (2012, 270) arvioikin lastensuojeluasiakkaan olevan tavallista enemmän sosiaali- ja terveyspalvelujen auttamistoimenpiteiden kohteena ennen sijoitusta, mutta myös sijoituksen jälkeen. Marja-Leena Perälän ja kumppaneiden (2013) mukaan sosiaali- ja terveyspalvelut voidaan nähdä jatkumona, jossa nuori voi käyttää samanaikaisesti aikaisempia palveluita tai siirtyä nivelvaiheen kautta hänen tarpeitaan vastaaviin palveluihin. Tavoitteena olisi saada aikaan nuorelle toiminnallisesti ehyt ja nuoren tarpeisiin vastaava palvelukokonaisuus. Erityisesti vaikeimmassa asemassa olevien nuorten palvelut vaativat korjaavia ja erityisiä tukitoimia. (Perälä ym. 2013, 121–122.)

Tärkein tuki nuorelle on todennäköisimmin hänen oman *lähiverkostonsa tuki*. Törrösen ja Vauhkosen (2012, 75) mukaan sijaishuollosta siirtyvälle nuorelle on tärkeää, että hänestä välitetään ja hänet nähdään ja hyväksytään tavallisena ihmisenä sijaishuollon jälkeen. Myös Lastensuojelulaki (417/2007) 76 § velvoittaa tukemaan sijaishuollosta siirtyvää nuorta, hänen huoltajiaan, vanhempiaan ja henkilöä, jonka sijoituksessa nuori on ollut. Jälkihuollon tuen tavoitteena on mahdollistaa nuoren siirtyminen sijaishuollosta kotiin tai itsenäiseen asumiseen. Lähiverkostolle jälkihuollon tuki voi olla avoimuuden palveluja tai taloudellista tukea yhteydenpitoon. Avoimuuden toimenpiteiden tavoitteena on tukea ensinnäkin nuoren sijoittumista uuteen tilanteeseen ja toiseksi nuoren vanhempia heidän kasvatustehtävässään sijoituksen jälkeen. (Pukkio & Hoikkala 2016, 24.)

Susanna Helavirran ja kumppaneiden (2014, 288) mukaan kodin ulkopuolelle sijoituksen vaikutukset heijastuvat nuoren koko lähiverkoston. Tämän takia sijaishuollon aikana nuoren yhteys läheisiin ja sukulaisiin voi muuttua, heikentyä tai katketa jopa kokonaan. Säännöllistä yhteydenpitoa voivat murentaa vanhempien vähäiset voimavarat sekä vanhempien ja nuoren väliset ristiriidat ennen sijaishuoltoon tuloa. Lähiverkoston ja nuoren yhteydenpitoa pidetään tärkeänä ja sitä tuetaan muun muassa tarjoamalla nuorelle tukihenkilöä, perheeseen kotipalvelua, perhetyötä tai perheterapiaa. (Pukkio & Hoikkala 2016, 24.)

Törrösen ja Vauhkosen (2012, 75–76) tutkimus osoittaa, että nuori kokee saaneensa apua sijaishuollon jälkeen eniten ystäviltään, vanhemmiltaan, sisaruksiltaan ja muilta lähisukulaisiltaan. Lähiverkoston olemassaolo ja yhteydenpito nähdään merkittävänä tukena nuoren siirtyessä sijaishuoltoon ja se on lähes kiistaton tuki sijaishuollon päättymisen jälkeen. Lisäksi lähiverkoston olemassaolon ja yhteydenpidon nähdään edistävän nuoren myöhäisempää itsenäistymistä. Enroos ja kumppanit (2017, 300, 306) korostavat sijaishuollon merkitystä yhteydenpidossa. Heidän mukaansa sijaishuolto voi omalla toiminnallaan rakentaa läheisverkoston kanssa nuoren aiemman elämän ja nykyisen elämän välille sidoksia, joiden avulla pystytään suuntautumaan vahvasti tulevaisuuteen. (Enroos ym. 2017, 300, 306.)

Nuoren jälkihuolto-oikeus sekä kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyvät, kun nuori täyttää 25 vuotta. Tämä lakiuudistus on tullut voimaan vuoden 2020 alussa. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019.) Jälkihuollon asiakkuus voi päättyä jo aikaisemmin myös nuoren omasta toiveesta. Jälkihuollon päättyessä laaditaan asiakassuunnitelma, johon kirjataan asiakkaan palvelut ja tukitoimet. Tarvittaessa nuoren asiakkuus siirretään aikuissosiaalityöhön. Tällöin olisi nuoren kannalta tärkeää pitää siirtoneuvottelu, jossa käydään nuoren keskeisimmät asiat läpi. (Pukkio & Hoikkala 2016, 83.)

4 DOKUMENTOINTI LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLLOSSA

4.1 Yleistä sosiaalityön dokumentoinnista

Sosiaalityön asiakastietojen kirjaamista, sen käyttöä, tiedon saantia ja sen luovuttamista ohjaavat eri lait. Keskeisimpiä lakeja ovat: Sosiaalihuoltolaki (1301/2014), Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), Laki sosiaalihuollon asiakirjoista (254/2015), Lastensuojelulaki (417/2007), Julkisuuslaki (621/1999), Hallintolaki (434/2003), Laki sosiaali- ja terveydenhoidon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007) ja Tietosuojalaki (1050/2018). (Kääriäinen 2007, 13.)

Maarit Laaksosen ja kumppaneiden (2011, 10) mukaan dokumentointi on väline, joka toimii asiakkaan ja työntekijän näkemysten ja toimenpiteiden tallentajana. Asiakirjalaki (254/2015) 4 § velvoittaa jokaista sosiaalihuollon ammattilaista kirjaamaan asiakastyössä esiin tulleet tiedot asiakkaan asiakirjoihin. Asiakastyön dokumentointi tarkoittaa erilaisten asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista asiakasprosessin aikana. Sosiaalihuollon ammattilaisella on velvollisuus dokumentoida, jos hän osallistuu asiakastyöhön, suunnitteluun, toimenpiteiden järjestämiseen, seurantaan tai valvontaan. Työntekijän on käytettävä dokumentoinnissaan ammatillista harkintaa ja tekstin tulee olla hallittua, neutraalia ja tosiasioihin perustuvaa. Kirjaamisen tulee olla selkeää ja ymmärrettävää. Lisäksi tietoa tulee käyttää vain siihen tarkoitukseen, mihin se on alun perin tarkoitettu. Asiakastyöstä tulee kirjata tietoa asiakkuuden alusta loppuun saakka. Asiakastiedot ovat salassa pidettävää tietoa. (Asiakirjalaki 254/2015, 4 §; Laaksonen ym. 2011, 14–18.)

Tarja Vierula (2015, 134) korostaa dokumentoinnissa sitä, ettei ”asiakirjoja pelkästään kirjoiteta, vaan niitä myös luetaan”. Vierulan (2015, 134) mukaan asiakirjoja myös tulkitaan ja niitä käytetään yhä enemmän esimerkiksi sähköisen asioinnin yhteydessä, mikä lisää dokumentoinnin merkitystä yhteiskunnallisestikin. Carolyn Taylor (2008, 36–37) näkee lukemisen yhtä aktiivisena prosessina kuin tekstin kirjoittamisen. Hänen mukaansa tekstin lukeminen vie lukijan tilaan, jossa lukija tulkitsee tekstiä, muodostaa

asiasta kuvaa omasta, vastaavasta kulttuurista sekä ympäristönsä näkökulmasta. Teksti myös elää kauan varsinaisten tapahtumien jälkeen ja tekstiin voidaan palata. Taylor (2008, 40) muistuttaa myös siitä, että hyvä dokumentti ei sisällä pelkästään jäljittelevää kirjoittamista, vaan sen tulisi sisältää myös dokumentoijan itsearviointia ja perusteluja.

Laaksonen ja kumppanit (2011, 16–18) näkevät dokumentoinnin työvälineenä, johon tulee kirjata asiakkaan kannalta tärkeää tietoa. Dokumentointi on myös sosiaalityöntekijän omaa työskentelyä varten tärkeä työväline, johon hän voi tarvittaessa palata. Hyvä ja selkeä dokumentointi on työväline hyvään hallinnolliseen työprosessiin, suunnitteluun, toteuttamiseen, seurantaan, arviointiin ja päätöksentekoon. Tarvittaessa asiakirjoista voidaan tarkastaa asiakkaan asioissa tehdyt ratkaisut, suunnitelmat, tavoitteet, tapaamiset ja käytetyt palvelut. Ajan tasalla oleva dokumentointi todentaa ja tekee näkyväksi asiakastyön prosessin asiakkaalle niin itselleen, työntekijälle, yhteistyötahoille kuin päätöksentekijöille. Koko asiakasprosessin ajalta kertynyt tieto tallennetaan asiakkaan asiakirjatietoihin ja tarvittaessa tietoa voidaan siirtää asiakkaan luvalla esimerkiksi viranomaisten kesken. (Laaksonen ym. 2011, 10–18; Vierula 2017, 10.) Hyvä dokumentointi on oikeusturvaa tuottava ja se toimii myös riskienhallinnan suojavälineenä niin työntekijän kuin asiakkaan kannalta. Asiakirjan sisällön tulee kulkea huolellisesti eteenpäin ja tietoa tulee olla sopiva määrä. Asiakirjan tehtävä onkin palvella ja suojata kaikkia osapuolia. (Reamer 2005, 325, 328.)

4.2 Jälkihuollon asiakasdokumentit

Jälkihuollon yleisin asiakirja on *asiakaskertomus*, johon kirjataan päivittäistä asiakkaan kanssa tehtävää työtä. Asiakaskertomus on nuoren asiakirja, jonka sosiaalityöntekijä on kirjannut. (Asiakirjalaki 254/2015, 4 §). Asiakaskertomus on muodostunut tiedoista asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisista, puheista, toiminnoista ja päätöksistä. Asiakirjassa jäsenetään nuoren todellisuutta, kuvataan tilanteita ja tallennetaan eri osapuolten käsityksiä. Asiakaskertomukset kertovat nuoren kanssa työskentelystä ja dokumentit perustuvat sosiaalityöntekijän tulkintaan. (Kääriäinen 2007, 42–47; Kääriäinen 2019, 383.)

Lastensuojelun jälkihuollon dokumentointi on haasteellista, sillä asiakkuusprosessi on helposti katkeileva ja hauras (Kääriäinen ym. 2007, 11). Jälkihuollon asiakaskertomukset sisältävät merkittävää ja valikoitua tietoa nuoren henkilökohtaisesta elämästä. Asiakertomuksille on myös tyypillistä, että asiakirjoissa oleva tieto on syntynyt usein pitkän ajan kuluessa ja se voi olla jopa monipolvista. Jälkihuollossa nuoren asiakaskertomuksen sisältö on hyvin vaihtelevaa ja tieto suodattuu asiakirjoihin eri tavoin. Asiakaskertomukset sisältävät nuoren henkilökohtaisia, ajankohtaisia arjen asioita ja niiden päivittämisiä, onnistumisia, pettymyksiä ja toisinaan hyvin negatiivisia tai arkaluonteisia asioita. (Pekkarinen 2016, 103–104.) Asiakaskertomukset ovat myös dokumentteja, joihin nuorelle herää kiinnostus viimeistään jälkihuollossa (Pösö & Eronen 2013, 202).

Toinen tärkeä jälkihuollon asiakirja on *asiakassuunnitelma* (Lastensuojelulaki 2007, 30§). Jälkihuollon asiakassuunnitelma on yksilökohtainen suunnitelma, johon kirjataan nuoren jälkihuollon tavoitteet, tuen tarpeet sekä tarvittavat sosiaalipalvelut tai -etuudet ja muut tukitoimet. Suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen tai nuoren, hänen verkostonsa ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Suunnitelman laatimisessa on erityisen tärkeä huomioida nuoren mielipide ja hänen omat toivomuksensa, lähtökohtansa, yksilölliset tarpeensa ja voimavaransa. Lastensuojelulain (417/2007) 30 §:n mukaan nuoren asiakassuunnitelman tulee olla ajan tasalla ja se on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelma on laadittava myös silloin, jos nuori kieltäytyy jälkihuollosta. Hyvin suunniteltu ja toteutettu jälkihuollon suunnitelma voi toimia ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä ja ehkäistä esimerkiksi lapsen tai nuoren syrjäytymistä. Onnistunut suunnitelma edellyttääkin erityisesti lapsen tai nuoren osallistamista suunnitelman laatimiseen ja sitoutumista suunnitelman toteutukseen. (Pukkio & Hoikkala 2016, 16–18, 79; Araneva 2018, 339–340; Rätty 2019, 712.)

Tarja Pösö ja Tuija Eronen (2013, 202) tuovat esiin sitä, että lastensuojelun dokumentoinnissa on hyvä kiinnittää huomiota myös nuoren elettyyn elämään, esimerkiksi lapsuuden aikaisiin keskeisiin ja myönteisiin tapahtumiin. Asiakassuunnitelmat tulee tarkastaa säännöllisesti. Tämä tarkoittaa nuoren kohdalla mahdollisesti toistuvia arviointeja hänen menneisyydestään, nykyisen ja tulevan tiedon välillä sekä tiedon tallennusta asiakirjoihin. Dokumentoinnissa on tärkeä huomioida

nuoren näkemys menneistä tapahtumista, sillä nuori on ollut usein lapsena vain osana koko palvelujärjestelmää muun perheen kanssa (Cossar ym. 2016, 103, 110). Nuoren kannalta menneisyyden lisäksi on yhtä tärkeää dokumentoida myös tulevaisuuden odotuksia ja toiveita (Roose ym. 2008, 326).

Jälkihuollon kolmas asiakirja on sosiaalihuollon *viranhaltijan päätös*. (Laki viranomaisen julkisuudesta 1999, 24 §). Viranhaltijan päätös on asiakirja, jota käytetään, kun nuoren asioissa tehdään ratkaisuja ja päätöksiä esimerkiksi jonkin tuen tai etuuden myöntämisessä. Nuoren palvelutarve tai ilmoitus siitä tulee vireille yleensä sosiaalityöntekijän ja nuoren tapaamisen yhteydessä tai muun yhteydenpidon takia. Asian vireille tulon ja selvittelyn jälkeen sosiaalityöntekijä tekee ratkaisun nuoren asiassa. Ratkaisu tehdään aikaisemman tiedon ja lainsäädännön pohjalta. Viranhaltijan päätös annetaan nuorelle tiedoksi muutoksenhakuohjeineen. (Laaksonen ym. 2011, 48–49.) Viranhaltijan päätöksentekoa voidaan kuvata lyhyesti valinnan tekemisen prosessiksi, jossa päätöksiä tehdään nopeasti ja toisinaan nämä vaativat asian selvittelyä, rajaamista ja analysointia enemmän. Jälkihuollon viranomaisen päätöksille on hyvin tyypillistä, että päätöksenteko ketjuuntuu ja nuoren päätös perustuu edelliseen päätökseen. (O`Sullivan 2011, 2–3; Morén 1999, 340.)

4.3 Transformaation ja vallan merkitys dokumentoinnille

Yleisesti dokumentoinnista voidaan todeta, että tiedon kerääminen ja sen käyttö ovat muuttuneet ajan myötä. Asiakkaan tiedon alkuperäinen käyttötarkoitus on painottunut aikaisemmin hyödyntämään enemmän sosiaalityön sisäistä ja ulkoista viranomaistyötä. Nyt näyttäisi siltä, että asiakkaan henkilökohtaisesta tiedosta on tullut yhä jaetumpaa eri yhteistyötahojen kanssa. Nähtävissä on, että dokumentoinnista ja asiakirjoista on tullut merkittävä osa suomalaista palvelujärjestelmää ja asiantuntijatyötä. Asiakirjoista on tullut myös yksi tärkeä väline, jolla voidaan mahdollistaa tai estää yksilön jonkin etuuden tai palvelun saanti. Tämän muutoksen selittää muun muassa jatkuvasti kasvava tieto ja sen käyttö sekä uudistunut lainsäädäntö. (Vierula 2012, 149.)

Stefan Morén (1999, 332) kirjoittaa dokumentaation kielellisestä muutoksesta eli tiedon transformaatiosta. Hänen mukaansa kielellinen käänös tapahtuu jo siinä vaiheessa,

kun asiakas astuu sisään virastoon. Hän tarkoittaa tällä sitä, että asiakkaan henkilökohtainen arkitieto muuttuu auttamisinstituution ammattikielelle. Morénin (1999, 332) näkemyksen mukaan ihminen muuttuu transformaatioprosessin myötä palvelujärjestelmälle helpommin lähestyttäväksi. Toisaalta tämä muutosprosessi voi merkitä myös sitä, että ihminen tuntee itsensä alistetuksi eli prosessiin liittyy myös valtaa. Asiakkaan näkökulmasta katsottuna tilanne voi olla ongelmallinen, jollei asiakas kykene sopeutumaan instituution tuottamaan kieleen. Tämänkaltaisia tilanteita voi esiintyä esimerkiksi silloin kun käsitellään asiakkaan kannalta kielteisiä asioita. (Morén 1999, 332; Vierula 2017, 17.)

Dokumentointi on saanut merkittävän roolin sosiaalipalveluissa yleensä, näin myös jälkihuollon sosiaalityöntekijän tehtävissä. Nuoren asiakirjoille on ominaista, että ne kantavat mukanaan nuoren henkilökohtaista elämää elettyinä elämänä ja erilaisina tapahtumina. (Pösö & Eronen 2013, 202; Vierula 2014, 344.) Jälkihuollon asiakirjoille on myös ominaista, että niiden pohjalta tehdään paljon yhteistyötä eri viranomaisten kanssa. Asiakirjoja myös luetaan ja tulkitaan eri tavoin eri instituutioissa. Yhtäältä nuoren asiakirja voi olla riittävä ja toisaalta sama asiakirja voidaan nähdä puutteellisena tai epäselvänä. Nuori voi näistä syistä tuntea tilanteen epäselvänä, kontrolloivana ja ristiriitaisena viranomaiseen nähden. Nuoren ja viranomaisen välinen suhde ei olekaan aina yksiselitteinen. (Vierula 2012, 150; Cossar ym. 2016, 103.)

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimustehtävä ja kysymykset

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa ja miten jälkihuolto on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityön asiakasdokumenttien kertomana. Tarkoituksena on myös löytää uusia näkökulmia ja mahdollisia työmenetelmiä nuoren auttamiseen ja tukemiseen jälkihuollon palveluissa. Tutkielman tavoitteen saavuttamiseksi olen kiteyttänyt tutkimusongelman täsmällisesti kahteen tutkimuskysymykseen.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Mitä tukea nuori on saanut jälkihuollossa?

Miten jälkihuolto on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityön asiakasdokumenttien kertomana?

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa lähtökohtana on löytää aineistosta todellista tietoa siitä, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa ja millaisesta tuesta nuori on mahdollisesti hyötynyt (Hirsjärvi ja kumppanit 2015, 161). Laadullisen tutkimuksen avulla on mahdollista tavoittaa asiakirjoista laajemmalta ja pidemmältä ajanjaksolta nuorelle merkityksellisiä palveluja (Vilkkä 2015, 97). Laadullisen tutkimuksen avulla on myös mahdollista tutkia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi ja kumppanit 2015, 161) millaisista palveluista nuori näyttäisi hyötävän jälkihuollon palveluissa.

Olen jakanut asiakirjoihin kirjattuja sisältöjä institutionaalsiin ja ammatillisiin asiantuntijuusnäkökulmiin. Institutionaalisen näkökulman kautta etsin asiakasdokumenteista vastausta siihen, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa. Ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman avulla haen vastausta siihen, miten jälkihuolto on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityöntekijän laatimissa kirjauksissa. Ajattelen, että näiden kahden näkökulman yhdistäminen tarjoaisi minulle

analyttisen työväliseen, jolla saan laajemman näkökulman tutkimaani aiheeseen. (Günther 2015, 50). Tutkijana olen tutustunut tutkimuksessa esiintyvään kenttään alan kirjallisuuden kautta, mikä auttaa minua ymmärtämään paremmin sosiaalityöntekijöiden kirjaamaa tietoa asiakirjoissa (Hirsjärvi ym. 2015, 181).

Koin tärkeäksi hakea laajaa vastausta mielenkiintoiseen tutkimusongelmaan, minkä takia halusin tarkastella tutkimusongelmaa eri näkökulmista. Institutionaalisen näkökulman ja ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman valintaa vahvistivat erityisesti Pösön (2016) ajatukset. Hän kuvaa miten tekeminen lastensuojelussa näyttäytyy erilaisena, kun asiaa tarkastellaan eri näkökulmista. Esimerkkinä Pösö (2016) käyttää huostaanottoa. Jos huostaanottoa tarkastellaan esimerkiksi palvelujärjestelmän kautta, kulttuurisena esityksenä tai kokemuksena, tulokset näyttävät erilaisilta eri näkökulmista. Tällä hän tarkoittaa muun muassa sitä, että esimerkiksi palvelujärjestelmää tarkastelemalla ei voida saada tietoa huostaanotetun kokemuksesta. (Pösö 2016, 9–11.) Päädyin tarkastelemaan aineistoa myös asiantuntijuusnäkökulman kautta, sillä esimerkiksi kokemuksellinen näkökulma ei olisi ollut mahdollista tutkia ilman nuoren tai sosiaalityöntekijän haastattelua. Seuraavassa luvussa kuvaan tarkemmin tutkimusaineiston ja sen analyysin.

5.2 Tutkimusaineisto ja sen analyysi

Tutkielmani aineisto muodostuu erään kunnan kymmenen nuoren jälkihuolto nuoren sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista asiakirjoista. Nuoret ovat iältään 18–21-vuotiaita ja heillä on Lastensuojelulain (2007) 75 §:n mukainen jälkihuolto-oikeus. Aineisto sisältää sosiaalityöntekijöiden tapauksittain kokoamat asiakaskertomukset, -suunnitelmat ja päätökset. Dokumentoitu tieto on syntynyt nuoren ja sosiaalityöntekijän välisestä vuorovaikutuksesta, jonka sosiaalityöntekijä on kirjannut asiakirjoihin. Asiakirjat ovat näin ollen luonnollisia asiakirjoja ja nuoren henkilökohtaisesta tiedosta on syntynyt instituution hallitsema ja tietämisen kohde. (Vierula 2012, 149; Kääriäinen 2019, 383.) Lastensuojelun asiakirjoille on tyypillistä, että dokumentteja syntyy pitkältä aikaväliltä ja ne sisältävät hyvin sensitiivistä tietoa. Asiakirjoilla on todellisuutta rakentava luonne, mikä tarkoittaa tässä aineistossa nuoren käyttämiä jälkihuollon palveluja ja näistä saatuja mahdollisia hyötyjä sijaishuollon jälkeen. (Vierula 2015, 134–135.)

Tutkimusaineisto ajoittuu vuosien 2015–2019 välille ja se sisältää yhteensä 281 asiakirjakopiosivua. Aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden laatimista 28 asiakassuunnitelmasta, 91 päätöksestä ja 470 asiakaskertomuskirjauksesta. Aineisto on pro gradu -tutkielmaani ja laadulliseen tutkimukseen suhteellisen laaja. Tutkimuseettisistä syistä mainitsen vielä, että olen saanut tutkimussuunnitelman mukaisen aineiston käyttöni organisaation virallisen tutkimuslupaprosessin kautta joulukuussa 2019.

Aineisto kertoo nuorista, joilla on lastensuojelulain (417/2007) 75 §:n mukainen jälkihuolto-oikeus ja he ovat iältään 18–21-vuotiaita. Tutkimusaineisto pitää sisällään nuoret, jotka ovat olleet huostaanotettuina kodin ulkopuolelle ja sijoitettuna sijaishuoltoon. Nuorten huostassa oloajat vaihtelevat kolmesta vuodesta seitsemääntoista vuoteen. Sijaishuoltomuotoja ovat sukulaissijoitus, perhehoito ja laitoshuolto (lastensuojeluyksikkö ja perhekoti). Kahdeksan nuorta on ollut sijoitettuna laitousyksikköön, yksi sukulaissijoituksessa ja yksi perhehoidossa. Tässä tutkimuksessa olen rinnastanut sukulaissijoituksen perhehoitoon. Sijaishuoltopaikan muutoksia on ollut neljällä nuorella. Yhden nuoren sijaishuoltopaikka on vaihtunut sijaisperheestä perhekotiin. Kolmen muun nuoren sijaishuoltopaikat ovat sen sijaan vaihtuneet useamman kerran. Heistä yhden nuoren sijaishuoltopaikka on vaihtunut kaksi kertaa ja toisen nuoren kolme kertaa. Yhden nuoren kohdalla sijaishuoltopaikan muutoksia on ollut jopa seitsemän kertaa. Sijaishuoltopaikat ovat vaihtuneet lastensuojeluyksikön, lastensuojelun erityisyksikön ja perhehoidon välillä. Sijaishuoltopaikan muutos on tehty vanhemman toivomuksesta tai nuoren yksilöllisten ja haastavien tarpeiden pohjalta.

Aloitin analysoinnin tutustumalla aineistoon ensin lukemalla materiaalin useamman kerran. Tämän jälkeen olen asettanut asiakirjat aikajärjestykseen saadakseni selville mille ajanjaksolle aineisto ajoittuu. Samassa yhteydessä olen tarkastellut materiaalin määrää ja kuinka paljon aineisto sisältää asiakaskertomuskirjauksia, asiakassuunnitelmia ja päätöksiä. Seuraavaksi olen selvittänyt nuoren polkua jälkihuoltoon. Olen käynyt aineiston läpi ja tarkastellut missä nuoret ovat olleet sijoitettuna ja kuinka kauan huostaanotto on kestänyt. Lopuksi olen käynyt aineiston läpi tarkastamalla, kuinka monta sijaishuoltopaikkaa nuorella on ollut huostaanoton aikana.

Olen valinnut tutkimuksen analysointitavaksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, sillä ajattelen saavani tällä analysointitavalla parhaiten vastaukset tutkimuskysymyksiini (Hirsjärvi ym. 2015, 224). Aineiston analysoinnissa olen rajannut joitakin asioita pois niiden tunnistettavuuden vuoksi. Tutkimustuloksen kannalta tällä rajaamisella ei ole merkitystä.

Analysoinnin toisessa vaiheessa olen lukenut aineiston tarkasti läpi ja etsinyt dokumenteista, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa sekä tuen mahdollisia hyötyjä (Eronen 2008, 31–32). Olen lähestynyt aineistoa tarkastelemalla sitä institutionaalisen ja ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman kautta. Näkökulmien pohjalta jaan aineiston kahteen osaan. Institutionaalisen näkökulman kautta etsin dokumenteista vastausta siihen, mitä tukea nuori on saanut kunnan jälkihuollon palveluissa. Ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman avulla haen vastausta siihen, miten jälkihuollon tuki on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityöntekijän laatimissa kirjauksissa? Ajattelen että kahden näkökulman yhdistäminen tarjoaisi minulle analyyttisen työvälineen, jolla saan laajemman näkökulman tutkimaani aiheeseen. Tämän jälkeen redusoin eli tiivistän aineiston tutkimuskysymysten mukaisesti. Seuraavaksi klusteroin eli ryhmittelen aineiston johdonmukaisesti saadakseni vastauksen tutkimuskysymyksiini. Lopuksi abstrahoin eli erottelen aineiston tutkimuksen kannalta kaiken oleellisen tiedon. (Vilkkä 2015, 162–163; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.)

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen teossa noudatan hyvää tieteellistä käytäntöä ja käsittelen aineistoa tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. (Ks. Hirsjärvi ym. 2015, 23–24, 232.) Tutkijana arvioin rehellisesti omia valintojani jokaisen teon, valinnan ja ratkaisun kohdalla tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Olen saanut tutkimussuunnitelman mukaisen aineiston käyttöni organisaation virallisen tutkimuslupaprosessin kautta joulukuussa 2019. Kuten aiemmin toin esiin, asiakasdokumentit sisältävät arkaluonteisia ja mahdollisesti tunnistettavia tietoja, jotka tulee häivyttää. Aineistoa käsittelen

kunnioittavasti ja hienovaraisesti. Asiakirjat säilytän lukitussa kaapissa, johon vain minulla on pääsy.

Tutkijana luen asiakasdokumentteja muodostamalla niistä rehellisesti todellista kuvaa, ottamatta kantaa niiden sisältöihin (Ks. myös Taylor 2008, 36–37). Huomioin myös kielellisen muutoksen eli transformaation, sillä asiakasdokumentit ovat asiakkaan henkilökohtaisen arkitiedon muuttamista kirjalliseen muotoon sosiaalityöntekijän kirjoittamina. Tämän takia dokumenteista voi puuttua jotakin oleellista tutkimusaiheeseen liittyen. Tutkimustulokset esitän selkeästi ja ymmärrettävästi. Tulososiossa esitetään dokumentteihin kirjattuja suoria lainauksia asiakkaiden puheista, jotka on pyritty kuvaamaan mahdollisimman rehellisesti ja aidosti sekä niin, ettei asiakkaiden henkilöllisyys paljastu. Tämän takia olen muuttanut joitakin sanoja yleiskielelle, ettei yksittäistä nuorta tunnisteta lainauksista esimerkiksi murteen takia. (Morén 1999, 332.)

Tutkimuksen on noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatteita tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tutkimuseettisiä kysymyksiä ovat myös informointi ja tunnistamattomuus. Tutkijana minun tulee myös kiinnittää erityistä huomiota arkaluonteisiin asioihin, etten tutkijana kerää sellaista tietoa, jossa puututaan esimerkiksi ihmisen yksityisyyteen. (Ks. Eskola & Suoranta 2008, 56.) Tutkimuksen tulee täyttää sisällöltään tutkimukselta vaaditut kriteerit. Tutkijana noudatan ehdotonta vaitiolovelvollisuutta. Tutkimuksen jälkeen hävitän aineiston asianmukaisella tavalla ja tuhoan sen silppurissa.

6 KESKEISIMMÄT TULOKSET NUORTEN TUEN POLUISTA

Tässä luvussa tarkastelen ja analysoin tutkimukseni keskeiset tulokset tiivistetysti teemoittain. Tutkimusaineistoni muodostuu sosiaalityöntekijöiden laatimista asiakasdokumenteista kymmenen nuoren osalta, joista oli tyttöjä (6) ja poikia (4). Kirjauksia oli tehnyt kuusi (6) sosiaalityöntekijää. Olen aloittanut analysoinnin tutustumalla ensin dokumentteihin ja sen jälkeen olen lukenut aineiston useaan kertaan läpi. Tämän jälkeen olen muuttanut lukutapaani ja tarkastellut aineistoa institutionaalisen näkökulman kautta etsien vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: *Mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa?* Tämän jälkeen olen lukenut aineiston läpi vielä kertaalleen. Samalla olen tarkastellut dokumentteja ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman kautta etsien vastausta toiseen kysymykseeni: *Miten jälkihuolto näyttäisi vastanneen nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityön asiakasdokumenttien kertomana?*

Aineistoa analysoidessani löysin aineistosta seuraavat neljä teemaa: taloudellinen ja asumisen tuki, koulutus ja työelämä, sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut sekä lähiverkoston tuki. Nämä löytämäni jälkihuollon tuen muodot ovat yhteneväisiä lainsäädännössä ja aiemmissa tutkimuksissa esitettyihin tuen muotoihin nähden. Asiakasdokumentteja tarkastellessani havaitsin myös nuorten taustalla vaikuttavan heidän aikaisemmat kokemuksensa ennen sijaishuoltoon tuloa, sijaishuollon muodon sekä sen katkoksellisuuden ja pysyvyyden. Nuorten pärjääminen jakautuikin teemojen sisällä pääsääntöisesti Steinin (2006; 2008) sekä Erosen (2013) jaottelemiin kolmeen itsenäistymisen polkuun. Heidän mukaansa ensimmäisen polun muodostavat nuoret, joiden tarpeisiin jälkihuolto on mahdollisesti vastannut ja auttanut nuorta löytämään erilaisia selviytymisen polkuja. Toisen polun nuorten tukeminen ei ole välttämättä ollut riittävää joko resurssien puitteissa tai nuori ole sitoutunut ottamaan jälkihuollon tukea vastaan. Kolmannen polun nuorten tilanne on kaikkein haastavin. Nuorten taustalla on useita sijaishuoltopaikkoja ja nuoren polku on kokonaisuudessaan hyvin katkonainen ja pirstaleinen. Asiakasdokumenttien analyysin pohjalta esittelen ensin, mitä tukea nuoret ovat saaneet jälkihuollon palveluissa. Tämän jälkeen tuon esiin, miten jälkihuollon tuki näyttäisi vastanneen nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityöntekijöiden

laatimissa asiakasdokumenteissa. Tulokset esittelen teemoittain ja aloitan esittelyn aiheesta mitä eniten esiintyy aineistossa.

6.1 Taloudellinen tilanne ja asumisen tukeminen

Asiakasdokumenttien pohjalta keskeisimmäksi teemaksi nousi taloudellinen ja asumisen tuki. Nämä ovat lastensuojelulain (417/2007) 76a §:n mukaisia palveluja, joihin nuorella on subjektiivinen oikeus. Jälkihuollon taloudellinen tuki on taloudellista tukea, jota tarjotaan nuorelle jokapäiväiseen toimeentuloon. Tämän lisäksi taloudellinen tuki sisältää talouteen liittyvää nuoren tarpeiden mukaista, yksilöllistä ohjausta ja neuvontaa kaikissa talouteen liittyvissä asioissa. Yleisesti jälkihuollon tuki mielletään pelkästään taloudelliseksi tueksi, vaikka käytännössä nuoren taloudellinen tilanne heijastuu vahvasti erityisesti asumiseen. Tämän vuoksi käsittelem näitä teemoja yhdessä ja etsin aineistosta tutkimuskysymyksiini vastauksia.

Nuorten toimeentulo muodostui asiakasdokumenttien mukaan pääasiassa Kelan etuuksista, jotka vaihtelivat nuorten elämäntilanteiden mukaan. Yleisimmät etuudet olivat opintotuki, asumistuki ja toimeentulotuki. Muita toimeentuloja olivat vammaistuki, kuntoutusraha ja työmarkkinatuki. Asiakasdokumenttien mukaan suurimmalle osalle nuoria oli kertynyt itsenäistymisvaroja. Nuorten, joille ei ollut kertynyt itsenäistymisvaroja, oli mahdollisuus saada kunnan myöntämiä itsenäistymisvaroja itsenäistymiseen liittyvissä asioissa.

Asumisen suhteen asiakasdokumenteista ilmeni, että nuoret tarvitsivat eniten ohjausta ja neuvontaa vuokra-, vesi- ja sähköasioiden hoitamisessa. Asiakasdokumenttien mukaan puolet nuorista oli asunut äidin luona sijaishuollon jälkeen ennen kuin oli muuttanut itsenäisesti asumaan. Sen sijaan kolmasosa nuorista oli jatkanut asumistaan lastensuojeluyksikössä tai sijaisperheessä siihen asti, kunnes olivat siirtyneet asumaan itsenäisesti. Kaksi nuorista olivat siirtyneet sijaishuollosta suoraan itsenäisesti asumaan. Myöhemmin asiakasdokumenteista kävi ilmi, että kaikki nuoret olivat muuttaneet itsenäisesti asumaan.

Asiakasdokumenttien perusteella nuorten saama tuki vaikutti olevan pitkälti neuvontaa ja ohjausta. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä auttoi ja ohjasi nuorta tarpeen

mukaan taloudellisissa ja asumiseen liittyvissä asioissa. Osa nuorista tarvitsi ohjausta ja tukea muun muassa hakemusten täyttämiseen ja eri etuuksien hakemiseen, joista yleisin oli toimeentulotuki. Muut nuoren talouteen ja asumiseen sisältyvät tuet liittyivät lähinnä ruoka- ja matkakustannuksiin ja muihin yksittäisiin hankintoihin esimerkiksi silmälaseihin. Tämän lisäksi taloudellista tukea oli myönnetty nuoren itsenäistymisvaroista muun muassa vaateostoihin, opiskelutarvikkeisiin, asunnon sisustamiseen, ajokorttiin sekä tietokoneen ja puhelimen hankintaan. Jälkihuollon sosiaalityöntekijän tuen lisäksi suurimmalle osalle oli järjestetty nuoren tueksi yksityisen palveluntuottajan tukihenkilö. Asiakasdokumenttien pohjalta nuoren taloudellinen ja asumisen tuen tarve näytti jakautuvan kolmeen polkuun.

Ensimmäisen polun muodostivat kolme nuorta, joiden raha-asiat ja asumiseen liittyvät asiat olivat hoidossa itsenäisesti tai niiden hoitaminen oli tuetusti ohjattua. Asiakasdokumenteista havaitsin, että tämän polun nuorten raha-asioiden hoitaminen oli itsenäistä, harkittua ja suunnitelmallista, mistä kertovat seuraavat otteet asiakaskertomuskirjauksista.

”On menossa pääsykokeisiin toukokuussa useammalle opiskelupaikkakunnalle. Nuori kysyy, voidaanko jälkihuollon kautta taloudellisesti tukea matkoihin ja yöpymisiin kaukaisempiin paikkoihin?”

”On menossa työhaastatteluun. Nuori kysyy, onko matkakuluihin mahdollista saada korvausta?”

Osa tämän polun nuorista näyttäisi vielä harjoittelevan raha-asioiden hoitamista. Asiakasdokumentit paljastivat, että nuoren raha-asioiden hoitamiseen oli kiinnitetty huomiota jo hyvissä ajoin sijaishuollon aikana. Aina sijaishuollon tuki ei ollut riittävää, eivätkä nuoren taidot raha-asioiden hoitamiseen ja asumiseen olleet kehittyneet vielä riittävästi. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijä oli esittänyt nuorille edunvalvojaa. Edunvalvojan tehtävä oli turvata nuoren raha-asioiden järkevää hoitoa. Näissä tapauksissa edunvalvojaa oli haettu määräaikaiseksi. Asiakasdokumenteista kävi ilmi, että nuorten jokapäiväinen rahankäyttö tuen avulla oli suunniteltua ja rajattua. Tämän lisäksi nuoret harjoittelivat erilaisia talouteen liittyviä taitoja, joista yksi oli kaupassakäynti. Nuorille oli avattu lähikauppaan ruokatili (200 e/kk) johon nuoret

saivat käydä ostamassa tarvitsemiaan elintarvikkeita. Lisäksi nuorilla oli käytettävissään viikkorahat, jotka vaihtelivat 40 eurosta 50 euroon. Aluksi nuorten viikkorahat kuluivat heti maksupäivänä, mutta vähitellen nuoret harjaantuivat ja viikkorahat näyttivät riittävän pidemmälle ajalle. Nuorten rahankäyttö oli pääasiassa suunniteltua ja rajattua, mutta toisinaan siihen liittyi myös suunnittelemattomuutta. Nuorilla oli taipumusta tehdä nopeita päätöksiä muun muassa mielihalujensa pohjalta. Seuraavat asiakaskertomuskirjaukset kuvaavat nuoren ajatuksia ja sen vaihtelevuutta.

”Nuori kertoi hankkineensa kotikissan, miettimättä sen enempää millä rahalla ostaa kotikissalle ruokaa, kuka sen hoitaa, kun nuori itse on poissa kotoa”.

”Nuori haluaisi ostaa ison taulu TV:n tai ei kun äänijärjestelmän tai ehkä se voisi olla sittenkin sähköpotkulauta”.

Asuminen vaikutti olevan nuorilla kunnossa tai asumisentaitoja vielä harjoiteltiin tuetusti. Nuorista yksi oli muuttanut opiskelijapaikkakunnalle asumaan. Kahdelle nuorelle oli järjestetty tuettu asuminen, koska nuorten asumisen tuen tarve oli ilmeinen. Tuettuun asumiseen sisältyi tiivis tuki, mikä merkitsi käytännössä tukihenkilötapaamisia 3–5 kertaa viikossa.

Kokonaisuudessaan tämän polun nuoret olivat käyttäneet jälkihuollon taloudellista ja asumisen tukea harkitusti, minkä takia tuesta saatuja hyötyjä oli vaikea saada esiin. Oletettavaa oli kuitenkin, että nuorten tarvitsema tuki vaikuttaisi olleen nuorelle hyödyllistä ennen kaikkea taloudellisesti.

Toiseen polkuun lukeutuivat noin puolet tämän aineiston nuorista. Heillä oli toistuvasti eri suuruisia maksamattomia laskuja tai muita velkoja. Nämä velat olivat syntyneet pikavipeistä, osamaksuista ja ulosottoveloista. Pienempiä velkoja oli saatu hoidettua poikkeuksellisesti nuorten omista itsenäistymisvaroista, ja tilanne oli näin saatu korjattua. Suurempien laskujen määrät vaihtelivat muutamista kymmenistä euroista useihin satoihin euroihin. Seuraavat asiakaskertomuskirjaukset kuvasivat näitä tilanteita, joita esiintyi nuorten kohdalla vaihtelevasti.

”Nuori käyntiajalla, tuonut laskuja mukanaan 1000 euroa”.

”Nuorta ei ole enää kiinnostanut hoitaa mitään”.

Asiakasdokumenteista ilmeni, että nuorten kanssa oli käyty monia vakavia keskusteluja taloudellisesta tilanteesta ja tilanne oli usein saatu vielä korjattua. Yleensä nuoret lupasivat, etteivät enää ota pikavippejä. Tilanne saattoi olla jonkin aikaa kunnossa, kunnes sama tilanne uusiutui. Nuorille oli selvitetty, ettei näin voi jatkaa loputtomiin. Samanlaisia tilanteita syntyi siitä huolimatta toistuvasti, mikä näkyi asiakaskertomuskirjauksissa seuraavasti.

” Uusi tapaaminen edellisten velkojen selvittämiseen. Selviää, nuorelle oli tullut uutta velkaa lyhyessä ajassa 600 euroa”.

” Luvattu tukea ja auttaa, mutta muutosta edellytetään nuorelta itseltään”.

Asiakasdokumenteista ilmeni, että nuorille oli tarjottu tiivistä tukea, tehty useita maksusuunnitelmia ja sovittu uusia tapaamisaikoja asioiden selvittämiseen. Asiakasdokumenteissa oli kuitenkin usein kirjattuna, ettei nuori saapunut tapaamiselle. Nuoria oli myös yritetty tavoittaa ja useita uusia tapaamisaikoja oli tarjottu peruuntuneiden tilalle.

”Nuori ei saavu sovitulle käyntiajalle”.

”Tarjotaan nuorelle uutta tapaamisaikaa. Nuori ei saavu vieläkkään paikalle”.

Tämän polun nuoret näyttivät olevan toistuvasti veloissa eri määrin ja taloudelliset asiat vaikuttivat olevan ajoittain hyvin sekaisin. Asiakaskertomuskirjausten perusteella tuli ilmi, että nuorilla oli useita taloudelliseen tilanteeseen liittyviä ongelmatilanteita. Näissä tilanteissa vaikuttaisi siltä, että nuoria oli tukenut eniten se, että heillä oli joku, kenen puoleen voi kääntyä silloinkin, kun asiat olivat sekaisin. Lisäksi nuoria näyttäisi hyödyttäneen sosiaalityöntekijöiden tuki, ohjaus ja neuvonta silloinkin, kun asiat eivät tulleet hoidetuiksi. Syntyi vaikutelma, että sosiaalityöntekijät olivat nuorille hyvin tavoitettavissa ja helposti lähestyttävissä. Sosiaalityöntekijät myös pystyivät järjestämään nuorille uusia tapaamisaikoja nopeasti, vaikka nuori oli juuri jättänyt useita tapaamisaikoja väliin. Toisen sekä kolmannen polun nuorille oli myös tyypillistä,

että he olivat pyytäneet usein maksusitoumusta elintarvikkeisiin. Maksusitoumuksia oli myönnetty tiettyyn määrään asti. Tässä yhteydessä sosiaalityöntekijät olivat toivoneet usein nuoren tapaamista kasvotusten. Tämän kohtaamisen olettaisiin välittyvän nuorille huolenpitona ja välittämisenä.

Asiakasdokumentteja tarkastellessani huomioni kiinnittyi nuorille maksettuihin Kelan etuuksiin. Nämä etuudet koskivat pääasiassa toimeentulotukea ja asumisen tukea. Yli puolelle nuorista oli aiheutunut maksuhäiriöitä, jos nuoren Kela etuisuuksiin oli tullut muutoksia tai muita esteitä maksamiseen. Asiakasdokumenttien perusteella näitä muutoksia olivat esimerkiksi tilanteet, joissa kuntoutusrahan maksaminen keskeytyi ja nuoren toimeentulo oli vaihtunut sairauspäivärahaan. Toinen etuuden maksamisen hidastava tekijä oli nuoren muuttaminen toiseen asuntoon. Nuorten tekemät muutokset olivat usein nopeita, minkä vuoksi etuuden maksaminen keskeytyi tai viivästyi jonkin aikaa. Tyypillistä oli myös, ettei nuori ollut toimittanut Kelaan pyydettyä lisäselvitystä. Näytti myös siltä, että nuorten toimeentulo oli toisinaan katkolla siksi, että nuoret eivät muistaneet hakea tukea tai he eivät kyenneet hakemaan etuutta ilman sosiaalityöntekijän tukea.

Asiakasdokumenttien perusteella syntyi vaikutelma, että nuoret hyötyivät erityisesti sosiaalityöntekijöiden tuesta Kela-asioiden hoitamisessa yhdessä tai jos sosiaalityöntekijä selvitti asian kokonaan. Lisäksi nuorilla oli asumisasioissa vuokraan sekä vesi- ja sähkösopimukseen liittyviä ongelmia ja maksuhäiriöitä, joista nuoret eivät olisi mitä todennäköisemmin selviytyneet ilman sosiaalityöntekijän tukea ja ohjausta. Nuoret näyttivät kirjausten perusteella hyötävän myös edunvalvonnasta ja velkaneuvonnasta.

Myös nuorten asuminen näytti olevan hyvin vaihtelevaa. Asiakasdokumenttien mukaan nuorten asunnot vaihtuivat elämäntilanteen mukaan. Asumisen muutoksia ja taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä, olivat myös nuoren haastava terveydentila ja opintoihin liittyvät muutokset. Seuraavat asiakaskertomuskirjaukset kuvaavat nuoren nopeasti muuttuvia tilanteita.

”Nuori soittaa ahdistuneena, ei pysty käymään koulua. Jää sairauslomalle”.

”Nuori soittaa, nuorelle selvitetty sairauspäivärahan käsittelyaikaa, 3 viikkoa”.

Asumiseen liittyvissä asiakasdokumenteista ilmeni hyvin samankaltaisia tilanteita kuin taloudellisen tuen suhteen. Nuorten asumistilanteet vaikuttivat Kelan etuuksiin ainakin tilapäisesti. Asuminen näytti olevan hyvin tilapäistä ja vaihtelevaa. Tämän vuoksi nuorilla oli toisinaan tilanteita, että heillä olisi maksettavana kahden asunnon vuokraa päällekkäin.

Kolmannen polun kahdella nuorella oli selkeästi suuria haasteita rahankäytön kanssa ja asuminen näytti liittyvän vahvasti taloudelliseen tukeen. Asiakasdokumenteista ilmeni, että nuorille oli ehtinyt syntyä velkoja useita tuhansia euroja. Nuorten velat olivat syntyneet lyhyellä aikavälillä muun muassa epämääräisistä menoista ja lainoista. Asiakasdokumenttien mukaan nuorten velat olivat niin isoja, etteivät ne enää olleet jälkihuollon neuvoin hoidettavissa. Nuoria oli ohjattu velkaneuvontaan selvittämään asioita tai maksamaan velkansa. Asiakasdokumenteista ei selvinnyt, miksi nuoret olivat ottaneet lainaa. Sen sijaan nuorille oli tyypillistä, että he salasivat velkojaan sosiaalityöntekijältä ja tukihenkilöltään. Tämä näkyi nuorten asiakaskertomuskirjauksissa seuraavasti.

”Nuori oli hävennyt asiaa, eikä siksi ole saanut asiaa kerrottua tukihenkilölle”.

”Nuori ei kehdannut olla kontaktissa, koska oli hävennyt velkatilannettaan”.

Asiakasdokumenttien perusteella nuoret näyttivät hyötyvän erityisesti sosiaalityöntekijöiden tuesta, ohjauksesta ja neuvonnasta muun muassa maksusuunnitelmien tekemisessä. Kirjauksista välittyi nuorten helpotus siitä, kun he saivat kertoa sosiaalityöntekijälle vaikeasta taloudellisesta tilanteestaan. Nuoret myös hyötyivät siitä, että sosiaalityöntekijät ohjasivat nuoria velkaneuvontaan tarvittaessa. Sosiaalityöntekijät osallistuivat velkaneuvontatapaamisiin nuorten tarpeiden mukaisesti, mikä vaikutti olevan tärkeää tukea nuorelle haastavassa tilanteessa.

Asiakasdokumenttien mukaan tämän polun nuorilla vaikutti olevan myös suuria haasteita itsenäisessä asumisessa. Asumiseen liittyviä ongelmia olivat muun muassa

maksamattomat sähkö- ja vuokranmaksut tai päihteiden käyttöön liittyvät häiriötekijät. Nuorilla oli ollut sähkötkä poikki 1–3 kertaa eri pituisia aikoja. Aina ei ollut kysymys siitä, etteikö nuorilla olisi ollut rahaa. Kysymys oli enemmänkin asioiden huolehtimisesta ja niiden laiminlyömisestä. Asiakasdokumenttien perusteella viimeistään sähkökatkoksen tapahtuessa, nuori oli hakeutunut sosiaalityöntekijän tapaamiselle. Tämä puolestaan näkyi nuoren asiakaskertomuskirjauksissa seuraavasti.

”Sähkötkä poikki. Ei ole käynyt asunnollaan pitkään aikaan.”

”Nuori kertoo, ettei ole toimittanut sähkölaskua, vesilaskua ja kotivakuutusta Kelaan”.

Asiakasdokumenttien mukaan sähkökatkokset johtuivat usein siitä, ettei nuori ollut hoitanut sähkölaskua toimeentulotuen liitteeksi Kelaan. Tämän tyyppisiä tilanteita esiintyi asiakasdokumenteissa useita.

Toinen merkittävä ja huolestuttava esiin noussut asia oli nuorten saamat useammat häädöt. Häätöjen syinä olivat vuokravelat, päihteet ja jatkuvat häiriöt asunnossa. Vuokravelat johtuivat siitä, kun nuori ei ollut hoitanut vuokranmaksua ajallaan. Vuokranmaksuhäiriöitä syntyi myös siitä, kun asumistuki oli mennyt nuoren omalle tilille, kun sen olisi pitänyt mennä suoraan vuokranantajalle. Näissä tilanteissa nuori oli jo saattanut käyttää asumistuen muihin menoihin. Asiakasdokumenttien perusteella näissä molemmissa tilanteissa nuori näyttäisi hyötyvän sosiaalityöntekijän ohjauksesta ja neuvonnasta. Tämän lisäksi nuorten kanssa oli käyty vakavaa keskustelua häädöistä ja siitä, mihin nämä häiriöt viime kädessä johtavat.

Sosiaalityöntekijöiden asiakaskirjausten perusteella nuorille tarjottu taloudellisen tilanteen ja asumisen tuki olivat nuorille erittäin merkittävää jälkihuollon tukea, mistä nuoret hyötyivät kokonaisvaltaisesti.

6.2 Koulutus ja työelämä

Toinen tärkeä aineistosta erottuva teema liittyi nuorten koulutukseen ja työelämään. Nuorten koulutus nähdään yhteiskunnallisesti tärkeänä, sillä koulutuksen kautta nuoren ajatellaan yleensä kiinnittyvän yhteiskuntaan. Jälkihuollon tuen avulla nuorta tuetaan ja ohjataan koulutukseen sekä työelämään. Asiakasdokumenteista ilmeni nuorten koulunkäyntiin liittyviä haasteita, muun muassa oppimisvaikeuksia, keskittymisvaikeuksia ja muita terveyteen liittyviä haasteita. Näihin haasteisiin on kiinnitetty huomiota yhteiskunnallisesti mutta myös jälkihuollon palveluissa.

Asiakasdokumenttien tulosten pohjalta näyttää myös tässä teemassa nousevan esiin kolme nuorten polkua. *Ensimmäisen polun* nuorista kaksi oli aloittanut lukio-opinnot ja heistä oli toinen valmistunut ja saanut jatko-opintopaikan yliopistosta. Toinen nuorista jatkoi toisen asteen opintoja lukio-opintojen keskeyttämisen jälkeen. Opinnot olivat edenneet hyvin ja ne jatkuivat edelleen. Lisäksi kaksi nuorista oli valmistunut ammattiin toisen asteen opinnoista. Nuorten työllistymistä oli tuettu ja he olivat osittain työllistyneet.

Toisen polun nuorista suurin osa oli aloittanut ammatilliset opinnot, mutta opinnot olivat keskeytyneet useamman kerran. Dokumenttien mukaan vaikuttaisi siltä, että nuoret olivat pääsääntöisesti päässeet hakemiinsa toisen asteen opintoihin. Sen sijaan nuorten opinnot olivat keskeytyneet useimmiten ensimmäisen vuoden kevättalvella. Keskeyttämisen syitä olivat nuoren vähäiset voimavarat, keskittymisvaikeudet tai kiinnostuksen puute, opiskeluala ei ehkä sittenkään vaikuttanut omalta alalta. Tapaamisilla oli nuoren kanssa keskusteltu opinnoista, joka näkyi asiakaskeskertomuskirjauksissa seuraavasti.

”Nuori ei koe soveltuvan asiakastyöhön, keskeyttää merkonomiopinnot, aloittaa opiskelut parturi-kampaajalinjalta”.

”Nuori lähihoitajaopiskelija miettii nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajan opintoja, minkä jälkeen jatkaisi ehkä sosionomiopinnoilla”.

Toisaalta dokumenteista tuli esiin, ettei nuori tiennyt mitä alaa haluaisi opiskella ja toisaalta heidän oli vaikea pysyä päätöksissään pidempää aikaa. Sitoutuminen opintoihin oli haastavaa, mikä näkyi asiakaskertomuskirjauksissa.

”Nuori opiskelee lähihoitajalinjalla, pari työharjoittelua eri hoitopuolilla, on miettinyt alan vaihtoa”.

”Nuori siirtyy työpajatoimintaan ja miettii paluuta merkonomiopintoihin”.

Kolmannen polun nuoret olivat keskeyttäneet opinnot toistaiseksi pidemmän sairausloman vuoksi.

Kaiken kaikkiaan tämän polun nuorten tilanne ilmeni asiakaskertomuskirjauksissa huolestuttavana. Nuoret olivat aloittaneet toisen asteen opinnot syksyllä ja suurimmalla osalla nuorista opinnot olivat päättyneet seuraavan vuoden kevään aikana. Toisaalta asiakasdokumenteista oli luettavissa, ettei nuorilla ollut useinkaan lähiverkoston tukea, voimavaroja ja pitkäjänteisyyttä opintojen eteenpäin viemiseksi.

Asiakasdokumenttien perusteella nuori näyttäisi hyötynneen lähiverkoston tuen lisäksi jälkihuollon taloudellisesta tuesta, neuvonnasta ja ohjauksesta opintoihin liittyvissä asioissa. Vaikutelmaksi myös syntyi, että tuettu asuminen ja tukihenkilötyöskentely heijastivat myönteisesti nuoren opintojen edistymiseen ja valmistumiseen opinnoista. Asiakasdokumenteissa asiakaskirjaukset olivat lähinnä päivityksiä opintojen tilanteesta sekä opintoihin kannustamisesta. Asiakasdokumenttien pohjalta jäi pohdittavaksi tukihenkilön rooli, sillä tukihenkilön laatimia nuorta koskevia asiakaskertomuskirjauksia ei ollut mukana asiakasdokumenteissa. Näitä kirjauksia ei ollut pyydetty tähän aineistoon. Suurimmalla osalla nuorista oli tukihenkilö ainakin jossain vaiheessa opiskelujen aikana.

6.3 Sosiaali- ja terveystalvet

Tutkimuksen kolmas tärkeä teema oli nuorten käyttämät sosiaali- ja terveystalvet. Nämä talvet toimivat nuorelle ikään kuin jatkumona sijaishuollon päättyessä. Nuoren itsenäistyminen sijaishuollon jälkeen on nähty yleisesti haasteellisena. Lisäksi nuorilla on usein havaittu terveydellisiä ongelmia, mitkä heijastavat nuoren itsenäistymisen taitoihin ja myöhäisempään pärjäämiseen. Jälkihuollon tuki on käytännössä erilaista läsnäoloa, kuuntelua ja neuvontaa, esimerkiksi nuoren lääkekuluihin tai poliklinikkamaksuihin liittyvissä asioissa.

Asiakasdokumenteista ilmeni, että suurin osa oli nuoria, joilla oli erilaisia terveydellisiä ongelmia ja ne vaikuttivat olevan hyvin monimuotoisia. Terveydelliset ongelmat ilmenivät sekä somaattisina että psyykkisinä oireina. Yleisiä oireita olivat mielialavaihtelut, neurologiset ja psyykkiset häiriöt, uni-, keskittymis- ja oppimisvaikeudet. Nuoret olivat käyttäneet erilaisia sosiaali- ja terveystalvet palveluita toistuvasti. Käytetyimpiä talvet olivat jälkihuollon lisäksi perus- ja erikoissairaanhoidon käynnit sekä erilaiset tutkimukset ja terapiat. Aineistoa tarkastellessani havaitsin myös tämän teeman jakautuvan kolmeen polkuun.

Ensimmäisen polun kahdella nuorella esiintyi somaattisia oireita. Oireita olivat yleensä päänskipu, flunssa, oksentelu, erilaiset ahdistuskohtaukset ja epämääräiset fyysiset oireet. Asiakaskertomuskirjauksissa nämä ilmenivät muun muassa seuraavin kirjauksin.

”Työharjoittelussa kolmatta päivää. Nuori kuumeessa, päänskipua, oksentelua, jää sairauslomalle muutamaksi päiväksi”.

”Nukkumisongelmaa, sen vuoksi väsynyt”.

Toisen polun noin puolella aineiston nuorista oli todettu neuropsykiatrisia häiriöitä, joihin liittyi muun muassa tarkkaavaisuushäiriöitä. Nuorille oli määrätty säännöllinen lääkitys, johon nuorten suhtautuminen oli hyvin välinpitämätöntä ja omaehtoista. Yksi este lääkkeen käyttämiseen oli muun muassa runsas päihteiden käyttö. Nuoria oli ohjattu käyttämään lääkärin määräämiä lääkkeitä säännöllisesti. Lääkkeiden käyttö

esiintyi tästä huolimatta asiakaskertomuskirjauksissa hyvin vaihtelevana ja omaehtoisena.

”Nuori ei ollut käyttänyt lääkärin määräämää lääkettä pitkiin aikoihin”.

”Nuori aloittanut lääkityksen ilman lääkärin ohjeistusta”.

Mielenterveysongelmat ilmenivät aineistoni asiakasdokumenteista useamman nuoren kohdalla.

Kolmannen polun nuorilla oli taustalla lapsuudenaikaisia traumaattisia tapahtumia. Nämä tapahtumat nousivat esiin ajoittain ja vaikuttivat siten nuoren vointiin heikentävästi. Nuorilla oli ollut itsetuhoisia ajatuksia, minkä takia he olivat hakeutuneet psykiatriseen osastohoitoon. Hoitajakson pituudet vaihtelivat muutamasta päivästä kuukauteen. Sairausloman pituudet vaihtelivat parista viikosta puoleen vuoteen. Dokumenttien mukaan osalla nuorista oli hoitokontakti olemassa. Osan nuorista olisi pitänyt käydä kontrollissa, mutta nuoret eivät olleet sitoutuneet hoitoon. Lisäksi osa nuorista olisi tarvinnut lääkehoitoa, mutta edellytyksenä olisi ollut ensin nuoren sitoutuminen päihdeseuloihin.

Nuorten terveydentilanne oli huolestuttava ja nuorten oma suhtautumisensa itsensä hoitamiseen oli heikkoa. Nuoret eivät ohjauksesta huolimatta suhtautuneet esimerkiksi lääkehoitoon kovinkaan vakavasti, mikä välittyi seuraavissa otteissa.

”Lääkäri määrännyt lääkkeen, nuori kokeillut vain muutaman kerran”.

”Nuori kokee, lääkkeestä ei ole apua ahdistukseen, vain pahoinvointia”.

Kokonaisuudessaan nuorten terveydelliset ongelmat näkyivät nuorilla heikentyneenä toimintakykynä ja jaksamattomuutena eri elämän osa-alueilla. Lisäksi useamman nuoren kohdalla näytti olevan sekä neurologisia että mielenterveysongelmia, mitkä heijastavat selkeästi nuoren elämään heikentävästi.

6.4 Läheisverkoston tuki

Neljäntenä teemana asiakasdokumenteista erottui lähiverkoston tuki. Kuten aiemmin on tullut esiin lastensuojelulaki (417/2007, 76 §) velvoittaa tukemaan sijaishuollosta siirtyvää nuorta, hänen huoltajiaan, vanhempiaan ja henkilöä, jonka sijoituksessa nuori on ollut. Asiakasdokumenttien mukaan lähiverkoston ja nuoren yhteydenpitoa oli tuettu avohuollon tukitoimenpitein ja taloudellisen tuen avulla jo sijaishuollon aikana, mutta myös sijaishuollon jälkeen. Taloudellista tukea oli myönnetty pääosin juna- ja bussilippuihin nuoren ja perheiden tapaamisten mahdollistamiseksi noin kaksi kertaa kuukaudessa. Tätä tukea oli myönnetty kaikille tukea tarvitseville. Jokaisen nuoren siirtymistä sijaishuollosta jälkihuollon piiriin oli valmisteltu hyvissä ajoin nuoren sekä hänen lähiverkostonsa, sijaishuollon ja jälkihuollon edustajien kanssa.

Lähiverkoston olemassaolo näkyi selkeästi nuoren jälkihuollon asiakassuunnitelmapalaverieissa, sillä lähes jokaisen nuoren lähiomainen osallistui tähän aloituspalaveriin. Nuoren aloituspalaveriin osallistuivat pääsääntöisesti sosiaalitoimen ja nuoren lisäksi nuoren äiti, sijaishuoltopaikan edustaja tai muu tukihenkilö. Sijaisperheessä asuvan nuoren aloituspalaveriin osallistuivat sosiaalitoimen ja nuoren lisäksi, myös sijaisäiti ja biologiset vanhemmat. Ainoastaan kahden nuoren kohdalla aloituspalaveriin osallistuivat nuoren molemmat vanhemmat. Aloituspalaveri näytti asiakaskertomuskirjausten perusteella olevan tärkeä tilaisuus, jossa jokainen voi tuoda esiin nuoren tuen tarvetta ja mahdollisia haasteita. Lähiomaisilla oli huoli nuoresta, ja he toivoivat nuoren itsenäistymisen tueksi jälkihuollon tukea, mikä näkyi asiakaskertomuskirjauksissa.

”Äiti tuo esiin, ettei nuoren taidot vielä riitä itsenäiseen asumiseen”.

”Äiti on huolissaan nuoren rahankäytöstä, toivoo nuoren saavan tähän tukea”.

Tämä aloituspalaveri oli myös tilaisuus, jossa nuorille kerrottiin jälkihuollon sisällöstä ja hänen oikeuksistaan jatkossa. Täysi-ikäinen nuori saa itse päättää ketä hänen palaverihinsa osallistuu. Tämä puolestaan näkyi asiakasdokumenteissa siten, että jatkossa nuoren lähiverkoston tuki jakautui myös kolmeen polkuun.

Ensimmäisen polun noin kolmasosalla nuorista ja nuorten perheistä olivat heitä, joita oli vahvasti tuettu perhetyöllä sijaishuollon jälkeen kotiin päin. Perhetyön lisäksi perheeseen oli tarjottu tukihenkilötoimintaa. Työskentelyn tavoitteena oli ollut nuoren kotiutumisen mahdollistaminen ja vanhemmuuden tukeminen sekä nuoren arjen ja opiskeluiden tukeminen. Asiakaskertomuskirjausten perusteella tuet ovat olleet toivottuja ja merkittäviä.

”Vanhempi toivoo perhetyötä vanhemmuutensa tueksi”.

”Nuorten tunne, jos ei ollut keskusteluapua pitkään aikaan, olo meni huonommaksi”.

Toisen polun noin puolet aineiston nuorista olivat heitä, jotka osallistuivat usein yksin tai tukihenkilönsä kanssa asiakassuunnitelmapalaveriin. Asiakasdokumenteista kuitenkin ilmeni, että osa nuorista oli antanut luvan tarvittaessa yhteydenpitoon vanhemman/vanhempien kanssa. Tämä ilmeni myös asiakaskertomuskirjauksista.

”Äiti soittaa, on huolissaan nuoresta. Pelkää nuoren sammuneen johonkin”.

”Äiti soittaa ja toivoo tapaamista, nuorella on ollut jo pidempään ahdistusta”.

Kolmannen polun nuoret olivat heitä, joilla ei ollut lähiverkostoa ympärillään. Tukihenkilö oli heille tärkeä ja läheinen. Asiakaskirjausten perusteella vaikuttaisi siltä, että jälkihuollon tuki on myös lähiverkostolle tärkeä tuki mikä mahdollisesti edistää myös nuoren itsenäistymistä ja selviytymistä myöhäisemmässä vaiheessa.

Aineistoa analysoidessani, asiakasdokumenteissa ei ollut havaittavissa mitään sellaista mikä ei olisi asiakaskertomuskirjauksiin kuulunut. Sosiaalityöntekijöiden kirjaukset eivät olleet pelkästään jäljittelevää kirjoittamista. Dokumenteista oli havaittavissa sosiaalityöntekijöiden omaa itsearviointia nuorten tuen tarpeen arvioinnista ja sen perusteluista. (Ks. Taylor 2008, 40.) Tässä tutkimuksessa tämä näkyi asiakasdokumenteissa muun muassa siten, että nuorten tuen tarpeita oli pohdittu eri vaihtoehdoin ja päätökset oli kirjattu perusteluineen asiakasdokumenteihin. Kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijöiden kirjaukset antoivat todellista kuvaa nuorten arjesta. Kirjaukset olivat asiakasta kunnioittavia, yhteneviä ja loogisesti eteneviä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän luvun tarkoituksena on vetää yhteen tutkimukseni tärkeimmät tulokset ja esittää johtopäätökset näiden tulosten pohjalta. Olen tutkinut erään kunnan jälkihuoltoasiakkaiden sosiaalityöntekijöiden laatimia asiakasdokumentteja. Aineistona olivat nuorten asiakassuunnitelmat, päätökset ja asiakaskertomuskirjaukset. Tässä tutkimuksessa en ole erotellut asiakasdokumentteja. Kuten Taylor (2008, 36–37) on tutkimuksessaan todennut, asiakasdokumenttien tekstit vievät lukijansa tilaan, jossa lukija tulkitsee tekstiä, muodostaen asiasta itselleen kuvaa. Olen tutkijana lukenut asiakasdokumentteja muodostamalla niistä rehellisesti todellista kuvaa ottamatta kantaa tekstin sisältöihin.

Tutkijana olen myös huomionnut Morénin (1999, 332) kielellisen muutoksen eli transformaation, sillä asiakasdokumentit ovat syntyneet asiakkaan henkilökohtaisen arkitiedon pohjalta, jonka sosiaalityöntekijät ovat kirjoittaneet kirjalliseen muotoon. Näin ollen dokumenteista voi puuttua jotakin oleellista tutkimusaiheeseen liittyen. Edellä olevan lisäksi, olen tutkijana ottanut huomioon, että asiakasdokumenttien sisältö on sosiaalityöntekijän valitsemaa. Olen tarkastellut asiakasdokumentteja sekä institutionaalisen näkökulman että ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman pohjalta. Institutionaalisen näkökulman avulla olen etsinyt vastausta siihen, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa? Ammatillisen asiantuntijuusnäkökulman pohjalta olen hakenut vastausta toiseen tutkimuskysymykseeni, miten tuki näyttäisi vastanneen nuoren tarpeisiin? Nämä kaksi näkökulmaa kietoutuivat toisiinsa tiiviisti ja antoivat minulle hyvän sekä laajan kuvauksen tutkittavasta aiheesta. Tämän tutkimuksen nuoret olivat olleet huostaanotettuina ja sijoitettuina sijaishuoltoon. Sijaishuoltopaikkoja olivat lastensuojeluyksiköt ja perhehoito.

Tutkimustulokset osoittivat vahvasti sen, että nuoren itsenäistymisen taidot eivät olleet vielä riittävät. Tulosten mukaan nuoren itsenäistymisen polku vaihteli, vaikka tuki oli aloitettu jo sijaishuollon aikana ja se oli jatkunut yhtämittaisesti sijaishuollon jälkeen. Lisäksi nuorilla oli terveydellisiä haasteita, jotka heijastivat nuoren itsenäistymisen valmiuksiin heikentävästi. Tuloksista syntyi vahva vaikutelma siitä, että suurimmalla osalla nuorista integroituminen uuteen elämänvaiheeseen ei ollut vielä tapahtunut.

Tulosten pohjalta voidaan lisäksi todeta, että kaikki nuoret eivät ottaneet jälkihuollon tukea vastaan säännöllisesti. Tutkimustulostani tukevat Collinsin (2001), Steinin (2006), Sinkkosen (2012) sekä Erosen (2013) tutkimukset, joissa on havaittavissa samankaltaisia tuloksia muun muassa nuoren itsenäistymisen vaiheista ja terveydellisistä haasteista.

Tutkimustulokset osoittivat vahvasti sen, että nuorten pärjäämisen taustalla vaikuttivat nuorten aikaisemmat kokemukset ennen sijaishuoltoon tuloa, sijaishuollon muoto sekä sen katkonaisuus ja pysyvyys. Tästä syystä näitä taustatekijöitä ei voinut olla huomioimatta varsinaisten teemojen lisäksi. Tulosten yhteenvetona voisi todeta, että nuorten saama tuki ja tuen tarve jakautuivat neljään teemaan. Tutkimustuloksissa löydetyt teemat olivat: Taloudellinen ja asumisen tuki, koulutus ja työelämä, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä lähiverkoston tuki.

Tutkimukseni keskeisin teema oli jälkihuollon *taloudellinen ja asumisen tuki*. Nämä tuet ovat lastensuojelulain (417/2007) 76 §:n mukaisia palveluja, joihin nuorella on subjektiivinen oikeus. Nuorten toimeentulo muodostui pääasiassa Kelan maksamista etuuksista ja nuorelle kertyneistä itsenäistymisvaroista. Toinen tärkeä teema oli nuoren *koulutus ja työelämä*. Tutkimustulokset osoittivat vahvasti sen, ettei nuoren valmiudet koulunkäyntiin olleet riittävät. Tulosten mukaan nuoren haasteita olivat muun muassa oppimis- ja keskittymisvaikeudet, nuoren vähäiset voimavarat ja terveydelliset syyt. Tutkimuksen kolmanneksi teemaksi erottuivat nuorten tarvitsemat *sosiaali- ja terveyspalvelut*. Teeman tutkimustulokset antoivat selvästi viitteitä nuoren terveydellisistä ongelmista ja niiden monimuotoisuudesta. Nuorella saattoi olla sekä neuropsykiatrisia häiriöitä että mielenterveysongelmia. Neljäs teema oli *lähiverkoston tuki*. Tutkimustulokset osoittivat, että nuorten siirtyminen sijaishuollosta kotiin tai itsenäisesti asumaan oli tapahtunut onnistuneesti lähiverkoston tuella. Nuorten polut jakautuivat kolmeen polkuun kaikissa teemoissa koko tutkimuksen ajan. Myös Stein (2006; 2008) ja Eronen (2013) ovat tarkastelleet nuoren itsenäistymisen polkuja ja ovat havainneet samansuuntaisia tuloksia.

Ensimmäisen polun käsittävät nuoret, joiden tarpeisiin sijaishuolto ja jälkihuollon tuki on pääosin vastannut sekä luonut nuorelle erilaisia selviytymisen polkuja. Tutkimustulosten mukaan näiden nuorten itsenäistymisen polku näyttäisi olevan

tasapainossa joko itsenäisesti tai tuen avulla. Tuki oli ajankohtaista ja oikeansuuntaista. Tuloksista syntyi vaikutelma, että nuoren tilannetta oli mitä todennäköisemmin hyödyttänyt nuoren saama varhainen tuki jo sijaishuollon aikana sekä sen jälkeen jatkunut jälkihuollon tuettu asuminen ja ohjaus. Tutkimuksen tulokset antavat selkeitä viitteitä siitä, että nuorten itsenäistymistä tukevia asioita olivat pitkäaikainen perhehoitosijoitus ja yhteydenpito biologisiin vanhempiin ja sijaishuoltoon sekä jälkihuollon tuki. Myös Franzen ja Vinnerljung (2006), Stein (2008) sekä Eronen (2013) esittävät samankaltaisia ajatuksia ja heidän mukaansa nuoren itsenäistymisen polkua tukevat lähiverkoston tuki, turvallisuus ja pysyvyys.

Tämän polun nuorilla taloudellinen tilanne ja asuminen vaikutti olevan tasapainossa. Itsenäisesti asuvan tuen tarve oli vähäinen. Sen sijaan vahva tuki merkitsi nuorille ohjauksen ja neuvonnan lisäksi tuettua asumista, jossa itsenäistymisen taitoja ja raha-asoiden hoitamista vielä opeteltiin. Tulosten mukaan neljän nuoren opinnot olivat edenneet suunnitellusti. Osa nuorista oli valmistunut toisen asteen opinnoista ammattiin ja he olivat osittain tukityöllistyneet opintojen jälkeen. Tämän lisäksi osa nuorista jatkoi opintojaan edelleen, yksi toisen asteen opinnoissa ja toinen oli aloittamassa yliopisto-opintoja. Tämä tulos on merkittävä, sillä Kestilän ja kumppaneiden (2012) sekä Erosen (2016) tutkimukset osoittavat muun muassa sitä, että huostassa olleiden tutkintoon tähtäävät opinnot olisivat harvinaisempaa kuin muilla nuorilla. Tulosten mukaan myös nuorten terveysasiat olivat kunnossa ja heillä oli hoitotaho olemassa sekä säännöllinen lääkitys.

Toisen polun käsittävät nuoret ovat niitä, joiden kohdalla sijaishuollon ja jälkihuollon tuen resurssit eivät ole olleet riittäviä tai nuori ei ollut sitoutunut ottamaan tukea vastaan. Tutkimustulosten mukaan nuorten itsenäistymisessä esiintyi suuria haasteita ja tuen tarve oli suuri. Tutkimustulokset antoivat viitteitä siitä, että nuorten taustalla oli ollut paljon muutoksia ja lyhytaikaisia sijoituksia, jotka vaikuttivat nuoren pärjäämiseen heikentävästi. Myös lähiverkoston tuki oli vähäistä. Tulosten mukaan tämän polun neljällä nuorella oli toistuvasti rästissä vuokra- tai sähkölaskuja ja muita velkoja. Tiivis tuen tarve oli mitä ilmeisin. Tuloksista syntyi vaikutelma, että nuorille oli tärkeää, että heitä kuunneltiin myös silloin kun asiat eivät olleet menneet niin kuin oli sovittu. Tulosten mukaan nuoren saama hyöty näytti olevan ainakin siinä, että nuoren tilanne saatiin vielä usein korjattua jälkihuollon sosiaalityöntekijän ohjauksessa.

Tuloksista kävi myös ilmi, että nuoret olivat aloittaneet toisen asteen opinnoissa. Opinnot olivat keskeytyneet myöhemmin, kun ala ei tuntunut omalta alalta ja sen myötä opiskelumotivaatio oli kadonnut. Tutkimustulos yllätti, sillä tulosten mukaan nuoret olivat pääsääntöisesti päässeet niihin opintoihin mihin olivat hakeneet. Tutkimustulokset antoivat viitteitä siitä, että nuorilla oli suunnitelmia uusien opintojen suhteen, mutta heillä ei ollut riittäviä voimavaroja toteuttaa suunnitelmiaan. Tämän polun nuorilla oli jo enemmän terveydellisiä haasteita. Heidän hoitotahonsa vaihtelivat ja oireidenmukainen lääkitys oli epäsäännöllistä.

Kolmannen polun nuoret olivat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Tuloksista oli tulkittavissa, että nuoren aikaisemmat tapahtumat heijastivat nuoren itsenäistymiseen heikentävästi. Tutkimuksen tulokset antoivat viitteitä siitä, että nuorilla oli ollut useita sijoituspaikkoja nuoren itsensä vuoksi, minkä takia nuorilla ei ollut pysyvyyttä ja jatkuvuutta sijaishuollon aikanaan. Lisäksi nuorilla oli selkeästi enemmän terveydellisiä ongelmia kuin muilla tämän aineiston nuorilla. Tulosten mukaan tämä näkyi nuoren elämän eri osa-alueilla muun muassa raha-asioihin ja asumiseen liittyvissä haasteissa, vaihtuvissa sekä keskeytyneissä opinnoissa. Nuorilla ei myöskään aina ollut tukenaan lähiverkostoa. Kokonaisuudessaan nuoren polku oli hyvin katkonainen ja pirstaleinen, eikä nuori vaikuttanut kuuluvan oikein mihinkään. Tulosten mukaan tämä polku muodostui kahdesta nuoresta, joilla oli jo selkeästi enemmän haasteita taloudellisen tilanteen ja asumisen suhteen. Myös tämän polun nuorten tuen tarve oli suuri. Tutkimustulokset osoittivat selkeästi, että jälkihuollon tuki vastasi ainakin osin nuoren tarpeisiin, sillä osa nuorista oli hakeutunut ohjattuna päihdehoitoon ja oli sitä kautta hakeutumassa tuettuun asumiseen. Nuorilla oli myös selkeästi enemmän terveydellisiä haasteita. Nuoret olivat sairauslomalla, jonka takia opinnot olivat tauolla.

Tulosten mukaan nuorten tilanne opintojen osalta vaikutti huolestuttavalta, sillä sekä toisen että kolmannen polun nuoret olivat olleet opiskelijana miltei kaksi vuotta ja opinnot eivät olleet juurikaan edenneet. Havaintoni aineistosta ovat samansuuntaisia kuin mitä Kestilä ja kumppanit (2012) sekä Harkko ja kumppanit (2016) ovat esittäneet. Heidän mukaansa sijaishuollosta siirtyvillä nuorilla on usein haasteita ja vaikeuksia

kouluttautumisessa, minkä takia koulunkäynnin keskeyttämisen ehkäisemiseksi olisi tärkeä lisätä toimenpiteitä.

Tässä tutkimuksessa tulokset osoittivat selkeästi, että jälkihuollon tuki oli kaikissa teemoissa pääasiassa nuoren itsenäistymisen tukemista sekä erilaisten palveluiden myöntämistä. Nuorelle tämä merkitsi rinnalla kulkemista, neuvontaa ja ohjausta muun muassa toimeentulon ja asumisen, sekä opintoihin että terveyteen liittyvissä asioissa. Taloudellista tukea oli myönnetty asumisen, elintarvikkeiden, opiskelutarvikkeiden, vaatemenojen, terveydenhoitokulujen sekä juna- ja bussikulujen tueksi. Taloudellinen tuki oli myönnetty joko toimeentulotuesta tai nuoren itsenäistymisvaroista. Muuta tukea olivat tuettu asuminen, tukihenkilötyöskentely, velkaneuvonta ja edunvalvonta sekä lähiverkoston tukeminen. Tulosten pohjalta syntyi vahva vaikutelma siitä, että sosiaalityöntekijät olivat nuoren tavoitettavissa ja nuoren yksilölliset tarpeet oli huomioitu hyvin. Tämä tarkoitti jälkihuollon tuessa muun muassa sitä, että joku nuorista tarvitsi hyvin intensiivistä ja pitkäkestoista tukea, kun toinen nuori tarvitsi tuekseen vain kevyen palveluohjauksen. (Ks. Levamo 2007, 70; Grönfors 2012, 205; ja Pukkio & Hoikkala 2016, 18–19.) Tutkimustuloksista oli selvästi havaittavissa psykososiaalinen työote ja työskentelyn luonne oli ennaltaehkäisevää sekä korjaavaa.

Taloudellisen ja asumisen tuen tulosten pohjalta voidaan todeta, että suurin osa nuorista tarvitsi vielä tukea ja harjoittelua raha-asioiden hoitamiseen. Myös Reinikainen (2009), Törrönen ja Vauhkonen (2012) sekä Harkko ja kumppanit (2016) ovat tutkimuksissaan todenneet, että itsenäistyvän nuoren yksi haastavimmista kipukohdista on raha-asioiden hoitaminen. Tutkimukseni tulokset viittasivat vahvasti tähän tulokseen, sillä suurimmalla osalla nuorista raha-asioiden hoitamiseen liittyi suuria haasteita ja tuen tarve vaihteli suuresti. Toisaalta tämän tutkimuksen tulokset antoivat viitteitä siitä, että nuoren raha-asioiden hoitamisessa ei ollut aina kysymys rahatilanteesta vaan asioiden hoitamattomuudesta. Tulosten pohjalta syntyi vaikutelma, että raha-asioihin liittyvät haasteet olivat joko nuoren välinpitämättömyyttä omaa henkilökohtaista pärjäämistä kohtaan tai hänellä ei ollut kykyä ja taitoa hoitaa raha-asioitaan. Usein nuoren raha-asioiden hoitamiseen vaikuttivat nuoren heikot voimavarat ja yleinen terveydentila. Raha-asioiden hoitaminen oli osalle nuoria ajoittain heikkoa päihteiden käytön takia ja tämä puolestaan heijasti nuoren elämän eri osa-alueisiin heikentävästi. Pitkäjänteisestä työskentelystä huolimatta

tutkimustulokset antoivat vahvasti viitteitä siitä, että suurin osa nuorista ei vielä pystynyt hoitamaan iänmukaisia velvollisuuksiaan itsenäisesti. Tutkimustulostani tukevat Jahnukaisen (2004) ja Aranevan (2018) tutkimukset, joiden mukaan jälkihuollon tehtävänä on tarjota pitkäjänteistä ja oikeanlaista tukea nuorelle, ettei nuori jäisi yhteiskunnan tuen varaan.

Taloudellisen ja asumisen tuen teeman tuloksissa yllätti ehkä eniten se, että nuorilla oli niin paljon edestakaisia siirtymiä opiskelu-, kuntoutus- ja sairauspäivärahan välillä. Lisäksi nuoren Kelaa varten liittyvissä asiakirjoissa oli usein puutteita. Tämän takia nuoren asioiden käsittely hidastui, päätöksenteko Kelalla vaikeutui ja ilmeni jopa katkoksia etuuden maksussa. (Ks. myös O'Sullivan 2011, 2–3.) Tutkimustulos osoitti, että nuoren asiakirjat olivat yksi väline jälkihuollon ja Kelan välillä, joilla usein ratkaistiin nuoren etuuksia. Tulosten pohjalta oli tulkittavissa, ettei nuori osannut hahmottaa Kelan asioita ja tästä syystä nuori tarvitsi paljon sosiaalityöntekijän tukea. Toisaalta asioiden selvittäminen vaati usein myös toisen viranomaisen yhteydenottoa tai lausuntoa. Tutkimustulosten pohjalta syntyi vahva vaikutelma siitä, että jälkihuollon tuki oli nuorelle Kela asioiden selvittelyissä erittäin merkittävä. Myös Vierula (2012) ja Günther (2015) tähdentävät asiakirjojen merkitystä ja heidän mukaansa asiakirjoista on tullut yksi väline sekä osa suomalaista asiantuntijatyötä, millä ratkaistaan jonkin etuuden tai palvelun saanti.

Tulosten mukaan nuoren taloudellinen tilanne ja asuminen oli haastavin itsenäistymisen alue, johon hän tarvitsi ja haki eniten jälkihuollon tukea. Toisaalta tämä teema oli sellainen, johon jälkihuollon tuella ei voitu puuttua, jos nuori ei saapunut tapaamiselle tai hän ei ollut sitoutunut muutostyöskentelyyn. Työskentelyssä on myös muistettava, että nuorelle jälkihuollon tuki on vapaaehtoista (Araneva 2018, 338). Tutkimustulokset antoivat toisaalta viitteitä siitä, että nuori osasi aina odottaa ns. ”pelastusta” jälkihuollon tuesta. Tuloksista oli siten tulkittavissa, että nuori luotti jälkihuollon sosiaalityöntekijään. Tästä syntyi vaikutelma, että nuori ei ollut jäänyt yksin sijaishuollon jälkeen. Myös Jahnukainen (2004, 323), Stein (2006, 276), Pukkio & Hoikkala (2016, 19), Törrönen & Munn-Giddens (2018, 148) ja Rätty (2019, 712) tähdentävät erityisesti sitä, että viranomaisen on tarjottava riittävä tuki nuorelle sijaishuollon jälkeen eikä häntä pidä jättää tuolloin yksin.

Koulutuksen ja työelämän tutkimustuloksissa yllätti se, että tyttöjen koulumenestys oli tässä aineistossa heikompaa kuin poikien. Tulosten mukaan opinnoissa olivat parhaiten edenneet ensimmäisen polun nuoret. Tätä tulosta tukevat Jahnukaisen (2004, 323) sekä Aranevan (2018, 338–339) ajatukset jälkihuollon jatkumosta, sillä vaikutelmaksi syntyi, että nuoret olivat hyötyneet varhaisesta tuesta, johon nuoret olivat sitoutuneet. Tämän tutkimuksen tulos oli täysin päinvastainen kuin mitä esimerkiksi Mike Steinin (2008) sekä Bo Vinnerljungin ja kumppaneiden (2015) tutkimukset osoittavat. Heidän mukaansa sijaishuollosta siirtyvien poikien koulumenestys olisi pääsääntöisesti huonompaa kuin tyttöjen.

Tutkimustulosten kolmanneksi teemaksi erottui nuorten käyttämät *sosiaali- ja terveystalvet*. Tutkimustulokset yllättivät, sillä tämän aineiston suurimmalla osalla nuorista oli erilaisia terveydellisiä ongelmia. Oireet esiintyivät sekä somaattisina että psyykkisinä. Tulosten mukaan nuoren käytetyimpiä palveluja olivat jälkihuollon lisäksi perus- ja erikoissairaanhoidon palvelut, erilaiset tutkimukset ja terapiat, psykologin tapaamiset sekä päihdeklinikan palvelut. Tutkimustulokset osoittivat, että useamman nuoren kohdalla oli todettu sekä neurologisia että mielenterveysongelmia, minkä takia nuoren tuen tarpeisiin ei kaikilta osin pystytty vastaamaan jälkihuollon tuella. Tulosten mukaan kolmasosalle nuorista oli suositeltu hoitotahoa ja säännöllistä lääkitystä. Tuloksista syntyi kuitenkin vaikutelma, että nuoret eivät olleet sitoutuneita kumpaankaan. Lääkkeiden käytön esteenä saattoi olla nuoren runsas päihteiden käyttö tai nuori ei ollut uusiut lääkemääräystä. Tutkimustulokset antoivat myös viitteitä siitä, että nuoret aloittivat tai lopettivat lääkkeiden käytön hyvin omaehtoisesti. Tutkimustulokset osoittivat selkeästi, että nuorten suhtautuminen ja sitoutuminen itsensä hoitamiseen oli heikkoa. Tämä näkyi nuorilla heikentyneenä toimintakykynä ja jaksamattomuutena eri elämän osa-alueilla, muun muassa taloudellisen ja asumisen haasteissa sekä koulunkäynnin keskeyttämisinä ja lopettamisina. Tutkimustulostani vahvistavat Collinsin (2001) sekä Sinkkosen (2012) ajatukset siitä, että sijaishuollosta siirtyvän nuoren taustalla saattaa olla ennen sijaishuoltoon tuloa syntyneitä vaurioita ja terveydellisiä haasteita, joita ei saatu korjattua sijaishuollon aikana.

Neljäs tärkeä teema oli *lähiverkoston tuki*. Tutkimustulokset osoittivat, että yhteistyötä oli tehty nuoren ja hänen lähiverkostonsa kanssa siirtymävaiheessa, kun nuori oli siirtynyt sijaishuollosta kotiin tai itsenäisesti asumaan. Tässä yhteydessä oli pidetty

nuoren, lähiverkoston, sijaishuollon ja jälkihuollon kanssa yhteinen asiakassuunnitelmapalaveri, joka samalla toimi jälkihuollon aloituspalaverina. Tutkimustulosten mukaan tämä palaveri vaikutti olevan tärkeä jokaiselle nuoren elämään osallistujalle. Tässä palaverissa arvioitiin nuoren tuen tarpeet ja haasteet, joihin lähiverkoston ja sijaishuollon lisäksi jälkihuollon tuella oli pyritty vastaamaan.

Aina nuorella ei ollut vanhempien ja lähiverkoston tukea. Tämän takia jälkihuollon tuki näyttäisi olevan sitäkin merkittävämpää. Jahnukainen (2004) ja Stein (2006) tähdentävätkin sitä, ettei nuoren tukemisessa ole aina kysymys resursseista vaan ihmisistä ja toimintatavoista. Tutkimustulosten mukaan nuoren lähiverkosto oli osallistunut nuoren asiakassuunnitelmapalaveriinkin hyvin. Sen sijaan tutkimustuloksista ilmeni, että jatkossa lähiverkoston osallistuminen nuoren asioissa oli vähäistä. Tämä johtui osaksi siitä, että nuoret olivat jo täysi-ikäisiä ja saivat itse päättää, ketkä hänen palaveriinsa osallistuvat jatkossa. Tutkimustulokset antavat kuitenkin vahvasti viitteitä siitä, että niiden nuorten pärjääminen oli selvästi parempaa, joiden vanhemmat tai muu lähiverkosto osallistuivat tai pitivät nuoren luvalla jollain tapaa yhteyttä nuoren asioissa sosiaalityöntekijään. Sen sijaan niiden nuorten osalta, joiden lähiverkosto ei osallistunut lainkaan nuoren asioihin, nuoren itsenäinen pärjääminen näytti olevan heikompaa. Kestilä ja kumppanit (2012) vahvistavat tulkintaani ja tähdentävät sitä, että kodin ulkopuolelle sijoitetun nuoren taustalla ei välttämättä ole sellaista tukea kuin muilla ikätovereillaan.

Kokonaisuudessaan tutkimuksen pohjalta syntyi vahva vaikutelma siitä, että toisen ja kolmannen polun nuorten taustalla näyttäisi vaikuttavan nuoren aikaisemmat kokemukset ennen sijaishuoltoon tuloa sekä sijaishuollon aikana tapahtuneet asiat, jotka heijastivat nuorten nykypäivään ja tulevaisuuden kuvaan heikentävästi. Samankaltaisia tuloksia on tullut esiin muun muassa Enroosin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa, jossa tulokset osoittavat itsenäistyvän nuoren elämän olevan usein tasapainottelua sekä menneen, nykyisen että tulevaisuuden välillä. Tutkimus myös osoitti, että sosiaali- ja terveyspalvelut toimivat nuorelle ikään kuin jatkumona sijaishuollon jälkeen.

Tulokset osoittivat vahvasti, että perhehoidossa olevat nuoret näyttäisivät selviytyneen tässä vaiheessa parhaiten. Näissä tapauksissa nuoret olivat olleet pitkään ja

yhtäjaksoisesti samassa sijaisperheessä. Sen sijaan niiden nuorten, joiden sijoituspaikkana oli ollut lastensuojeluyksikkö ja sijaishuoltopaikat olivat vaihtuneet, nuorten pärjääminen oli huonompaa myöhäisemmässä vaiheessa. Tulosten mukaan nuorille oli tarjottu paljon tukea, neuvontaa ja ohjausta nuoren tarpeiden mukaisesti elämän eri osa-alueille. Nuoren tuen tarvetta oli arvioitu säännöllisesti ja tuen määrää muutettu kevyemmästä tuesta vahvempaan tukeen tarvittaessa. (Ks. Granfelt 1993, 210; Araneva 2018, 338–339.) Kokonaisuudessaan jälkihuollon tuki sekä sosiaalityöntekijöiden työskentely nuoren asioissa oli nuorta hyödyttävää ja eteenpäin vievää. Jälkihuollon sosiaalityöntekijän rooli vaikutti olevan usein nuoren kohdalla eräänlainen kokonaiselämäntilanteen kartoittaja, sillä nuorella oli usein hoidettavana monta asiaa päällekkäin.

8 POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli tarkastella, mitä tukea nuori on saanut jälkihuollon palveluissa ja miten jälkihuolto on vastannut nuoren tuen tarpeisiin sosiaalityön asiakasdokumenttien kertomana. Tarkastelin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia asiakasdokumentteja sekä institutionaalisen että ammatillisen asiantuntijuusnäkökulmien kautta. Kahden näkökulman valinta oli minulle uutta, ja tutkimuksen tekeminen oli tästä syystä mielenkiintoista ja toisaalta hyvin haastavaa. Lähinnä pohdin sitä, onko kahdesta näkökulmasta hyötyä ja osaanko tarkastella aineistoa näiden näkökulmien kautta.

Tutkimustuloksia tarkastellessani olin kuitenkin tyytyväinen valintaani. Kahden näkökulman kautta sain ensinnäkin mielestäni laajan ja hyvän kokonaiskuvan tutkimusaiheestani. Toiseksi huomasin tutkimustani tehdessäni pian, että jälkihuollon tuki oli nuorille hyvin samankaltaista eri teemojen yhteydessä, minkä takia tutkimukseni olisi jäänyt melko suppeaksi ilman toisen näkökulman valintaa. Näenkin että ammatillinen asiantuntijuusnäkökulma antoi minulle laajemman ja monipuolisemman vastauksen tutkimuskysymyksiini yhdessä institutionaalisen näkökulman kanssa. Ehkä tästä syystä syntyi vaikutelma, että institutionaalinen näkökulma jäi vähäisemmälle kuin osasin tuloksista odottaa. Toisaalta ilman institutionaalista näkökulmaa, en olisi voinut etsiä vastausta myöskään toiseen tutkimuskysymykseeni.

Tutkimusaineistoni ajoittuu vuosien 2015-2019 välille. Aineisto sisältää yhteensä 281 asiakirjakopiosivua, josta on sosiaalityöntekijän asiakassuunnitelmia 28, päätöksiä 91 ja asiakaskertomuskirjauksia 470. Aineisto kertoo nuorista, joilla on lastensuojelulain (2007) 75 §:n mukainen jälkihuolto-oikeus ja he ovat iältään 18-21-vuotiaita. Asiakasdokumentteja en ole eritellyt mitenkään, vaan ne tukivat toinen toistaan. Tutkimusaineistoni ei sisältänyt tukihenkilötyöskentelystä kirjoitettuja asiakasdokumentteja. Tämän takia nuoren tukihenkilön rooli ei näkynyt tutkimustuloksissa. Pohdittavaksi jäikin, minkälaista tietoa olisin saanut tutkimastani aiheesta, jos aineisto olisi sisältänyt nämä dokumentit. Toisaalta tässä olisi yksi jatkotutkimuksen aihe ja aihetta voisi tarkastella jopa samoilla tutkimuskysymyksillä kuin tässäkin tutkimuksessa.

Tutkimustuloksissa yllätti se, että nuorilla oli Kelan etuuksissa niin paljon edestakaisia siirtymiä opiskelu-, kuntoutus- ja sairauspäivärahan välillä. Jäin miettimään, kuinka paljon tämä aiheuttaa nuorille toimeentulovaikeuksia ja maksuhäiriöitä yleisesti. Toisaalta tutkimustuloksista syntyi vaikutelma siitä, että nämä siirtymävaiheet aiheuttivat myös viranomaisille paljon lisäselvityksiä ja toisinaan myös lausuntojen tekemistä nuoren asioissa. Toinen yllättävä tulos oli nuorten erilaiset terveydelliset ongelmat, joita oli tässä aineistossa suurimmalla osalla nuorista. Jäinkin miettimään, hyötyisikö nuori siitä, jos jälkihuollon ja terveydenhuollon yhteistyötä olisi enemmän tai sitä olisi jo varhaisessa vaiheessa ennen nuoren siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon. Näiden lisäksi lähiverkoston tuki vaikutti vähäiseltä erityisesti toisen ja kolmannen ryhmän nuorilla. Pohdinkin, pitäisikö ja olisiko käytännössä mahdollista tukea nuoren ja lähiverkoston yhteydenpitoa enemmän jo sijoituksen loppuvaiheessa. Mietin myös, miten vanhemmat saisi tukemaan nuoria jatkossa enemmän? Useinhan on niin, että nuoren biologiset vanhemmat ovat saaneet omaan elämäänsä otetta nuoren sijaishuollon aikana.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli myös löytää uusia näkökulmia ja mahdollisia työmenetelmiä nuoren auttamiseen ja tukemiseen. Tutkimus lisäsi ja antoi ajankohtaista tietoa jälkihuollon tuesta. Tutkimus ei tuottanut varsinaisesti tietoa uusista työmenetelmistä, vaan ehkä enemmänkin edellä mainittuja pohdittavia asioita. Aihe on ajankohtainen, sillä nuoren jälkihuolto-oikeus on noussut 25 ikävuoteen asti 1.1.2020 lähtien. Lakiuudistus merkitsee sitä, etteivät jälkihuollon asiakkaat tule vähenemään, sillä nuorilla on oikeus olla pidempään jälkihuollon palveluissa jatkossa. Tämä on tärkeä asia huomioida ja se vaatinee enemmän resursseja jälkihuollon palveluihin jatkossa.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan päätellä, että nuorten itsenäistymisen valmiuksissa oli vaihtelua ja valmiudet eivät olleet vielä riittävät. Myös nuorten tuen tarve on ollut ilmeinen. Tulos on myös yhteiskunnallisesti merkittävä nuoren syrjäytymisriskin vuoksi. Aineistoni nuoret olivat sen ikäisiä, joihin sovelletaan ikärajan korotusta ja heidän jälkihuolto-oikeutensa jatkuu 25 ikävuoteen asti (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Tämän aineiston nuorille ja oletettavasti monille jälkihuollossa oleville nuorille tämä on erittäin merkittävä asia, sillä lakiuudistuksen myötä nuoret

saavat vielä jatkaa itsenäistymisen taitojen harjoittelua noin neljän vuoden ajan. Jatkotutkimusaiheeksi heräsikin ajatus siitä, miten nuoret pärjäävät jatkossa ja mitä heille kuuluu silloin kun heidän jälkihuolto-oikeutensa päättyy muutaman vuoden päästä. Olisi erittäin mielenkiintoista haastatella tämän aineiston nuoria silloin, jos sellaiseen olisi mahdollisuus. Tutkimusta tehdessäni kiinnitin myös huomiota siihen, että jälkihuoltoa toteutetaan kunnissa eri tavoin. Myös tätä aihetta olisi mielenkiintoinen tutkia. Kokonaisuudessaan tämä tutkimusprosessi on ollut mielenkiintoinen ja innostava.

LÄHTEET

- Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.
- Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 4. uudistettu painos.
- Collins, Mary Elizabeth (2001) Transition to Adulthood for Vulnerable Youths: A Review of Research and Implications for Policy. *Social Service Review* 75 (2) 271–291.
- Cossar, Jeanette, Brandon, Marian & Jordan, Peter (2016) 'You've got to trust her and she's got to trust you': children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*. 21 (1) 103–112.
- Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa: Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) (2016). Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. 224–260.
- Enroos, Rosi, Heino, Tarja, Helavirta, Susanna, Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2017) Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (4), 297–311.
- Eronen, Tuija (2008) Lastenkoti dokumentoituna, kerrottuna ja yhdessä muisteltuna. *Janus* 16 (1), 19–34.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 8. painos. (1.p. 1998).
- Franzen, Eva & Vinnerljung, Bo (2006) Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child & Family Social Work* August 11 (3), 254–263.
- Granfelt, Riitta (1993) Psykososiaalinen työ suhteessa huono-osaisuuteen. Teoksessa: Granfelt, Riitta, Jokiranta, Harri, Synnöve-Karvinen, Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) (1993). Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 207–211.
- Grönfors, Terhi (2012) Sosiaalityötä lastensairaalassa. Teoksessa: Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.) (2012). Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisen arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus. 195–211.
- Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 2108. Tampere: Tampere University Press.

Hallintolaki (434/2003) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
Viitattu 5.4.2020.

Harkko, Jarkko, Lehikoinen, Tuula, Lehto, Sari & Ala-Kauhaluoma, Mika (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144. Helsinki: Kela.

Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2014). Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus (3) 288–298.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2015. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi. 20. painos.

Huuskonen, Saila, Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen Aino (2010) Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa: Pohjola, Anneli, Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa (toim.) (2010). Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus. 319–343.

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentyminen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa: Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) (2004). Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 43. 293–323.

Kari, Outi, Niskanen, Tuula, Lehtonen, Heidi & Arslanoski (2013) Kuntoutuksen tukeminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy. 1. painos.

Kataja, Kati, Ristikari, Tiina, Paananen, Reija, Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (1), 38–54.

Kestilä, Laura, Paananen, Reija, Väisänen, Antti, Muuri, Anu, Merikukka, Marko, Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 34–52.

Kestilä, Laura, Väisänen, Antti, Paananen, Reija, Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (6), 599–620.

Kääriäinen, Aino (2007) Lapset sosiaalityön dokumenteissa. Teoksessa: Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus. 42–47.

Kääriäinen, Aino (2019) Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. Janus 27 (4) 379–394.

Kääriäinen, Aino, Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2007) Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Palmenia, Helsinki University Press. 3. uudistettu painos.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 3.1.2020.

Laaksonen, Sari (2004) Huostaanotto, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa: Lastensuojelu tänään. 2.painos. Jyväskylä: Tammi. 256–264.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (542/2019) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542> Viitattu 5.1.2020.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Viitattu 5.4.2020.

Laki sosiaalihuollon asiakirjoista (254/2015) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254#Pidp446701056> Viitattu 5.1.2020.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköinen käsittely (159/2007) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070159> Viitattu 5.4.2020.

Laki viranomaisen julkisuudesta (621/1999) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621#L6P24> Viitattu 7.2.2020.

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti 2019. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. 2019:43.

Lastensuojelun käsikirja (2019) <https://thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>. Viitattu 3.1.2020.

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Viitattu 5.1.2020.

Levamo, Pauliina (2007) Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä. Teoksessa: Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Näe minut – kuule minua. Helsinki: Yliopistopaino. 69 –158. http://www.socca.fi/files/80/Nae_minut_kuule_minua_kokemuksia_ryhmista.pdf. Viitattu 3.1.2020.

Lindqvist, Marianne (2016) Jälkihuollon lainsäädäntö ja laatusuosituksset. Teoksessa: Pukkio, Saana & Hiip, Tiia (toim.) (2016). Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 57–59.

Morén, Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. *Socialvetenskaplig tidskrift* 6 (4), 329–342.

O’Sullivan, Terence (2011) *Decision-making in social Work*. Basingstoke: Palgrave.

Pekkarinen, Elina (2016) Toivottu, kiistelty ja torjuttu. Lastensuojelun avohuolto huostaanottokirjoissa. Teoksessa: Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2016). *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino. 103–125.

Perhehoitolaki (263/2015) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>
Viitattu 24.1.2020.

Perälä, Marja-Leena, Halme, Nina & Kanste, Outi (2013) Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa: Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Helsinki: Gaudeamus Oy. 121–134.

Pukkio, Saana & Hoikkala, Susanna (2016) Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa: Pukkio, Saana & Hiip, Tii (toim.) (2016). *Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 8 – 26.

Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta. Teoksessa: *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino. 7–30.

Pösö, Tarja & Eronen, Tuija (2013) Five years in care: documented lives and time trajectories in child welfare. *Child & Family Social Work*. 2015 (20), 202–210.

Reinikainen, Sarianna (2009) *Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä*. Väitöskirja. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Roose, Rudi, Mottart, Andre, Dejonckheere, Nele, Nijnatten, Carol van & Bie, Maria De (2008) Participatory social work and report writing. *Child & Family social work* 14 (3) 322–330.

Reamer, Frederic G. (2005) Documentation in Social Work: Evolving Ethical and Risk-Management Standards. *Social Work* 50 (4) 325 –334.

Räty, Tapio (2019) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. 4., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Kati (2010) *Lapsen asema sijaishuollossa*. – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Sinkkonen, Jari (2012) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Kivitie- Kallio, Satu (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Duodecim. 269–270. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 2. painos.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
Viitattu 24.3.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö (Tiedote 174/2019) Valituslupamenettely muuttuu lastensuojelussa ja jälkihuollon ikärajan noston voimaantulo täsmentyy. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valituslupamenettely-muuttuu-lastensuojelussa-ja-jalkahuollon-ikarajan-nostonvoimaantulo-tasmentyy. Viitattu 21.3.2020.

Stein, Mike (2006) Research Review: Young people leaving care. *Social Work* 11 (3) 273–279.

Stein, Mike (2008) Resilience and Young People Leaving Care. *Child Care in Practice* 14 (1) 35–44.

Tasala, Markku (2019) Jälkihuollolla itsenäiseen elämään. *Talentia -lehti* 1.11.2019 (7) 21–25.

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts. *Writing Practices in Social Work. Qualitative Social Work*. 7 (1) 25–42.

Tietosuoja laki (1050/2018) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050> Viitattu 5.4.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta & Munn-Giddings (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa: *Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. (2018). Nuoret palveluiden pauloissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL, Valtion nuorisoasian neuvottelukunta. 147–157.

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu (2012) Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistuva vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä ry.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. *Vanhempien näkökulma*. *Janus* 20 (2), 149–167.

Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksena. *Janus* 22 (4), 343–360.

Vierula, Tarja (2015) Lastensuojelun asiakirjojen lukutavat vanhempien kuvaamina. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2) 134–146.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Tampere: Tampere University Press.

Vilkkä, Hanna 2015. *Tutki ja kehitä*. 4., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Vinnerljung, Bo, Forsman, Hilma, Jacobsen, Heidi, Kling, Stefan, Kornør, Hege & Lehmann, Stine. 2015. Barn kan inte vänta. Nordens Välfädscenter. Sverige. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:875456/FULLTEXT01.pdf>. Viitattu 24.2.2020. 1–48.